

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA LATINSKI JEZIK I RIMSKU KNJIŽEVNOST

Ajla Ramić

**ELEMENTI DIDAKTIČKOG U
VERGILIJEVIM *GEORGIKAMA***

ZAVRŠNI MAGISTARSKI RAD

Sarajevo, 2020.

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ROMANISTIKU
KATEDRA ZA LATINSKI JEZIK I RIMSKU KNJIŽEVNOST

Ajla Ramić

**ELEMENTI DIDAKTIČKOG U
VERGILIJEVIM *GEORGIKAMA***

ZAVRŠNI MAGISTARSKI RAD

Mentor: prof. dr. Drago Župarić

Sarajevo, 2020.

UVOD

Tema ovog magistarskog rada tiče se didaktičkih elemenata u Vergilijevim *Georgikama*. Radi se o jednom od najvažnijih djela zlatnog doba rimske književnosti ali i rimske književnosti općenito. To je drugo djelo Vergilijevo, napisano u četiri knjige u stihu heksametru i bave se poljoprivredom, drvećem, ratarstvom i pčelarstvom. Djelo je posvećeno Mecenatu koji je bio glavni povod i inspiracija za samo pisanje djela. Namijenjeno je rimskom stanovništvu, a kao glavni cilj ima pokazati da se bavljenje poljoprivredom može rezultirati kao jedno od glavnih stubova opstanka.

Rad je podijeljen na nekoliko poglavlja koja su usko povezana sa temom magistarskog rada. Početak rada je posvećen općenitim karakteristikama didaktičke književnosti i didaktičke poezije, budući da se djelo *Georgike* smatra didaktičkim djelom u kojem Vergilije daje razne savjete i upute vezane za raznolike teme koje se prožimaju u djelu. Karakteristike didaktičke poezije su predstavljene da bi se razumjelo djelo i njegova namjena. Predstavljani su i didaktički autori kroz povijest i sam razvoj didaktičke poezije. Nakon toga, slijede osnovne životne crte Publija Vergilija Marona, koji spada među najuglednije autore Augustovog doba, te karakteristike njegove poetike. Njegova poezija se smatra visoko artističkom, usprkos njegovom mirnom i povučenom karakteru. Zatim, nakon predstavljanja autora, slijedi poglavlje o *Georgikama*. Opisani su glavni razlozi i uzroci pisanja djela, period nastanka i podjela sadržaja. Zatim, obrađena je podjela knjiga i izdvojeni su didaktički elementi koji se prožimaju kroz sve četiri knjige. Svaka knjiga, od četiri, je obrađena pojedinačno i predstavljani su citati koji potvrđuju i dokazuju didaktičke elemente u djelu.

Cilj rada je prikazati didaktičke elemente sve četiri knjige *Georgika*, njihovu međusobnu povezanost i odnos. Osim toga, cilj je prikazati i način na koji Vergilije daje upute i savjete stanovništvu, budući da se sve temelji na njegovom ličnom iskustvu.

Pomoću deskriptivne i metode analize, koje će biti korištene za analiziranje rada, nastojat će se dokazati više istraživačkih tema koje se odnose na didaktičke elemente djela *Georgike*, na njihovu upotrebu i posljedice kojima ti elementi doprinose, te kako sve to utiče na život i razvoj.

1 DIDAKTIČKA KNJIŽEVNOST

Oduvijek se pokušavalo da se pouke životnog iskustva i životne mudrosti pretoče u poetsko ruho, ali se ujedno i pokazalo da nije nimalo lako takvu pouku objediniti sa estetskim vrijednostima književnosti, već da didaktika često upravo razara poetske elemente.¹ Kada se radi o didaktičkoj književnosti, glavna karakteristika postaje poučna tendencija, a ne umjetnički izraz. Didaktička književnost uzima maha kod svih naroda onda kada se nauka još nije osamostalila i njeguje se zajedno za umjetnošću, a uz to, u doba isključivo usmene književnosti kada je stih služio kao pomoć u pamćenju. U staroj Grčkoj, prije no što se pismenost ukorijenila, pouke su davane u stihovima, koje je lakše zapamtiti nego prozu. Sami Grci didaktičku književnost nisu smatrali posebnim književnim žanrom, već su je smatrali dijelom epike, budući da je i ta književnost bila pisana daktilskim heksametrima i budući da je pripadala istoj lozi kao i ep. Didaktička poezija označava pjesništvo koje čitatelju pruža pouku najčešće praktičnog i moralnog tipa. Didaktičnost je posebno prisutna u sva tri roda: drami, epici i lirici. Od važnijih predstavnika mogu se izdvojiti u antici Hesiod, Lukrecije, Vergilije i Horacije, a u novije doba La Fontaine, Pope, Voltaire, Goethe, Schiller te, u XX. stoljeću, Bertolt Brecht.² Hesiod kao primjer stila i, u osnovi, tehnike, prisutan je u cijeloj tradiciji, barem u onoj koja teži da se od suhoće ili poteškoće materijala uspne do prave poezije. Element od ne male važnosti je predgovor koji se jasno odvaja od homerske tradicije, pretpostavljajući vlastiti aspekt kojem je suđeno da ostane u daljnjem razvoju. Temeljni je element tada subjektivni, kojem je suđeno da uvijek čini prepoznatljivi znak hesiodističke tradicije u odnosu na onu homersku. Svaki od didaktičkih pjesnika ima svoju osobnost, bilo pozitivnu ili negativnu: od jednostavnosti detalja dolazimo do kompliciranih, od materijala oživljenog pjesničkim nadahnućem do izlaganja, često namjerno suhoparnog, što čini znanstvenu raspravu.

Prije nego se razmotri razvoj didaktičke poezije, prvo bi se trebala razmotriti generička tipologija, koja ima svojih poteškoća, jer kako se razvija didaktika kao oblik ili žanr, razvija se i njena definicija. Sama definicija žanra, isprva, biva problematična, budući da ono o čemu se pisalo, na primjer Hesiod, nije se moglo svrtati u jednu rubriku. Također, problematičan je bio i odnos didaktičke poezije i didaktičke proze. Sama priroda didaktičke poezije ne bi trebala biti tajanstvena. Ono što se može odmah potvrditi je da poučava. Bilo je dovoljno da zasluži priznanje kao zasebna, iako je bila bezimena žanr poezije. Nije čudno što

¹ Zoran KONSTANTINOVIĆ, Didaktička književnost, u: *Rečnik književnih termina*, Beograd, 1985., 119-120.

² Preuzeto sa: <https://proleksis.lzmk.hr/17631/> [Pristupljeno: august 2020.].

je bilo nekoliko pokušaja, kako drevnih, tako i modernih, kako definirati i podijeliti žanr didaktičke poezije. Drevni pokušaj definiranja didaktičke poezije nalazi se u djelu *Tractatus Coisilianus* koji didaktičku poeziju smješta u pjesništvo općenito, a dijeli je na izlagačku i teorijsku, a svoju potpunu definiciju didaktička poezija dobiva kod Diomeda u njegovom djelu *Ars grammatica*.³

Didaktički postupci se analiziraju prema krajnjem cilju svakog autora, gdje se mogu razlikovati tri tipa. Jedan je najrealniji gdje su tema i sadržaj bliski, odnosno autor zaista želi podučavati. Drugi je formalniji, kao na primjer kod Nikandra, dok treći poziva na izlazak na površinu kako bi se pronašla istinska tema, kao što to radi Vergilije u svojim *Georgikama*.

Govoreći o terminu "didaktički" zanimljiva je činjenica da se pojavljuje u rječniku tek opisujući englesku pjesmu, ali sigurno je da se koristio i ranije. To ne znači da, ako se pojam ne pojavljuje u nekom zvaničnom rječniku, da ne postoji i treba negirati njegovo postojanje. U antičkoj Grčkoj, poznato je, da su pjesnici bili učitelji, odnosno didaktičari. Oni su bili ti koji su učili o važnosti stvari za državu i uvijek su imali poruku za čovječanstvo. Aristotel je, vjerojatno, prva osoba koja je izričito odvojila korisno u poeziji od poetičnog i tako nam dao ranu pretpostavku didaktičkog žanra. Jasno je, čak i bez izričitih razlika, da je didaktička poezija, kao žanr, izumljena u helenističko doba. Helenistički izum je i današnje gledište didaktičke poezije, koje se može vidjeti u Callimahovom obraćanju Aratu, u kojem povezuje "znanstveno" i heksameterski stih. Arat je proveo vrlo zanimljivu praksu prvođenja proze u stih. Osim što je prevodio sa grčkog, on je i djelo u prozi preveo tako da prijevod bude u stihu, te je tako uspostavio vezu između proznog originala i prevoda u stihu. Vjeruje se da je to preuzeo od svog učitelja Menekrata iz Efeza.

Ono što su rimski autori praktikovali je da su didaktiku miješali sa drugim žanrovima. Jer, osim niza pjesama koje izravno spadaju u didaktičke, postoje i neke koje uveliko proširuju granice. Primjer prvog slučaja je svakako Lukrecije, koji je prozu Epikura preveo u stihove. Ipak, on je učinio više od samog prevođenja budući da je epikurejski sadržaj prilagođavao poetici Empedokla. Osim Lukrecije, uključuju se još i Vergilijeve *Georgike*, koliko god on izbjegavao izravno citirati Hesioda. Ostali rimski autori uživaju u prekoračenju generičkih granica, kao što je Horacije sa svojim djelom *Ars poetica*. Sama riječ *ars* u naslovu izvjavljuje svoje namjere, koje je i Ovidije kasnije koristio u svom djelu *Ars amatoria*, koje se smatra da je versifikacija već postojećih grčkih ljubavnih priručnika. Osim

³ David SIDER, Didactic poetry: The Hellenistic invention of a pre-existing genre, u: *Hellenistic Studies at a Crossroads*, ur. Richard HUNTER - Antonios RENGAKOS - Evina SISTAKOU, Berlin, 2014., 15.

ovih djela za koja se smatra da miješaju didaktiku i ostale žanrove, nemoguće je ne spomenuti i Ovidijeve *Metamorfoze*, iako ih mnogi kritičaru uopće ne smatraju didaktičnim. Ovidijeva pjesma je jedan od najsmjelijih žanrovkih eksperimenata, jer započinje staromodnom didaktičkom pjesmom u hesiodskom i empedokleovskom stilu, ali koja će biti i kalimahovska, ali i vergilijevska budući da on vodi kroz nastanak i povijest Rima.

Kod starih Hindusa ovo je slučaj sa Kapilininim Sutrama, kod Grka sa svim područjima nauke i ljudskog interesovanja: sa mitologijom i agronomijom (Hesiod), sa filozofijom (Parmenid, Empedokle, Ksenofan), sa astronomijom i meteorologijom (Arat), sa medicinom (Nikandar), sa geografijom (Skimnos, Dionisije), sa gramatikom (Heraklid sa Ponta), sa lovom i ribolovom (Opijan), pa i sa kuharskom vještinom.⁴ Grčki uzori utiču i na Rimljane: Enije prevodi stihovana kuharska uputstva i u tom obliku iznosi i svoje filozofske pouke. Lukrecije daje poučnu filozofsku poemu *De rerum natura*, Horacije svoju *Ars poetica*, Vergilije pouke za zemljoradnike *Georgike*, dok od Ovidija potiču *Ars amatoria*, *Remedia amoris*, *De medicamine faciei* i *Fasti*, znači ljubavne pouke, uputstva za sredstva za uljepšavanje, i nabranje kalendarskih praznika. Slično ovome, Gracije govori o lovačkim psima, Ciceron, Germanik i Avijan prevode Arata, Manilije daje poučnu pjesmu o astronomiji i astrologiji, Serenije Samonik o medicini, a Terencijanije Maurus o gramatici.

Oblik didaktičke književnosti, razvojem nauke, postaje sve problematičniji, jer pouka kao glavni cilj sputava umjetničko oblikovanje. U 17. stoljeću ispjevali su, po antičkom i francuskom uzoru, Opic spjev *Vesuvius*, a Logau epigrame (*Epigramme*). Nov procvat didaktičke književnosti otpočinje sa francuskom klasikom, sa Rasinom, Boaloom, Doraom, Lakombom i Delilom, i sa prosvetiteljstvom – kako u Engleskoj: Dejvis, Dajer, Ejkensajd, Draiden, Pop, Jang i E. Darwin, tako i u Francuskoj: Volter, i u Nemačkoj: Brokes, Haler, Duš, Glajm, Uc, Caharije, Bodmer, Kronek, Gizeke, Lihtver, E. Klajst, pa sve do Gelerta i do vrhovnog dometa didaktičke mknjiževnosti na prelasku u idealizam kod Vilanda, Lesinga i Tidgea, autora spjeva *Urania*, i u klasiku, u Geteovoj pjesmi *Metamorphose der Pflanzen* (*Metamorfoza biljaka*). U 19. stoljeću Šlegel preporučuje didaktičku književnost kao mogućnost povezivanja filozofije sa pjesništvom, ali ona nalazi slabog odjeka kod romantičara. Breht razvija tzv. poučne komade drame kojima je cilj da gledaoca pridobiju za određen politički ili socijalni ideal, da u vidu apstraktne parabole tumače odgovarajući pogled

⁴ Zoran KONSTANTINOVIĆ, *Didaktička književnost*, 119-120.

na svijet. Takve poučne komade Breht piše tridesetih godina: *Der Jasager (Čovjek koji govori ne)*, *Mjera (Die Massnahme)*, *Die Ausnahme und die Regel (Iznimka i pravilo)*.⁵

Postoji stil didaktičke poezije, barem u onome što još uvijek želi biti poezija, koji se postavlja u ton, koji ograničava svečanost i uzvišenost na određene šale i situacije, što se izražava, kako u svježoj naivnosti, tako i u strogosti ili blagoj i gotovo sentimentalnoj saglasnosti sa stvarima koje su predmet pjesme. Oblik didaktičke poezije je, po dugoj tradiciji, heksametar. Upotrebljava se elegijski metar, koji je u aleksandrijsko doba ušao u upotrebu u ovom, kao i u mitološkom epu, samo je sporadičan i pojavljuje se prije svega u sastavima koji nisu morali biti značajnog opsega i u versificiranim medicinskim i farmakološkim propisima. Lirski metri, rijetka su pojava, ograničena na književno učenje, gdje bi mogla imati svoje posebne razloge. Izgled jampskog trimetra kao poetskog odijevanja didaktičkih tema zaslužuje pažljivije razmatranje. To što je Akcije koristio ovaj oblik stiha u svojim gramatičkim polemikama, ne bi nas iznenadilo čak i da u tome nije imao presedana: trimetri, senari, trohajski settenari, koji dobro odgovaraju raznim temama, a prvo i zasigurno također polemičkom tonu u postavljanju problema.

Tako je didaktička poezija po obliku i sadržaju postala istinski priručnik u stihu, a ovom je običaju bilo suđeno i da ima trajni uticaj i naslijeđe. Bez ideala umjetnosti ili svrhe užitka ili znanosti, smanjila je plemenitu tradiciju da se iscrpi u skolastičkim potrebama i da zadovolji potrebe doba ograničene kulture, spremne živjeti na ostacima prošlih veličina.

⁵ Zoran KONSTANTINOVIĆ, *Didaktička književnost*, 119-120.

2 VERGILIJE

Sve što, poslije dvije hiljade godina, znamo o Vergilijevom životu potiče iz životopisa *Vita Vergiliana* koji je sastavio Elije Donat, najutjecajniji gramatičar, čije su *Ars minor* i *Ars maior*, kao i komentari Vergilija, odredili oblik učenja i učenosti. Postoji i niz srednjovjekovnih podataka koji su sačuvani u rukopisima, ali njih je nemoguće razdvojiti od originalnog Donatovog teksta, iako je njegova biografija možda prerada djela raznih autora.

Publije Vergilije Maron (Publius Vergilius Maro, 70—19) st. e.) prvosvećenik je rimske poezije i Augustove restauracije.⁶ Ono što Vergilija i njegov život najbolje opisuje je epitaf koji je on spremio za vlastiti grob, a koji glasi:

Mantua me genuit, Calabri rapuere, tenet *Rodi me Mantua, uze Kalabrija, a Partenope*
nunc Parthenope; cecini pascua, rura, duces. *čuva me sad: ja opjevah pašnjake, sela i vođe.*

Vergilije spada među najuglednije pjesnike Augustovog doba, odnosno zlatnog doba rimske književnosti. Rođen je 15. oktobra 70. godine pr. n. e. u selu Andi kod Mantove, na sjeveru Italije u Cisalpinskoj Galiji. Stanovnici Cisalpine su bili mješavina Ilira, Kelta i Latina, a rimsko građansko pravo su dobili tek 43. godine pr. n. e. Njegovo porijeklo nije nešto poznato i zvučno, ali to ga nije spriječilo da dobije jako kvalitetno obrazovanje, koje mu je obezbijedio njegov otac. Otac mu je bio nadničar, a majka mu se zvala Magia, što donekle objašnjava njegov srednjovjekovni odraz kao čarobnjaka. U svojoj jedanaestoj godini je upoznao Cezara, kada je Cezar postao vojskovođa Cisalpine, što će obilježiti čitav njegov život i stvaralački opus. Školovao se u Kremoni i Milanu, a u Rimu je studirao filozofiju, retoriku i medicinu. Kao najvažnije učitelje je spominjao Epidija koji ga je upoznao sa aleksandrijskom poezijom, koji je također učio Marka Antonija i Cezara Oktavijana, i Sirona, Ciceronovog prijatelja, koji ga je upoznao sa epikurejstvom. Plodove njegovog izučavanja filozofije možemo naći u raznim njegovim djelima. U Rimu je Vergilije prijateljevao s elegičarem Kornelijem Galom, s historičarom i polihistorom Asinijem Polionom i sa Alfenom Varom, koji je po svoj prilici takođe pisao pjesme. Ovim prijateljima posvetio je neke od svojih *Pastirskih pjesama*, i to Galu desetu, Polionu četvrtu i osmu, Varonu devetu. Nije se pokazao kao govornik, održao je samo jednu parnicu na sudu, ali zbog svoje stidljivosti nije mogao ni da govori.

Vergilije je bio visok, crnomanjast, seljačkog izgleda i boležljiv; trpio je od želuca, grla i glavobolje. Kao seoski čovjek, bio je dobra i poštena duša, plemenit i moralan, vjeran

⁶ Milan BUDIMIR – Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, Beograd, 1978., 250.

prijatelj i dobar sin. U Napulju su mu često znali govoriti "Djevičanski lik" zbog stidljivosti, a kada bi ga slijedili u Rimu iz radoznalosti, on bi se sakrivao u obližnje kuće, samo da ih izgubi.⁷

41. godine pr. n. e. Vergilijev otac je izgubio svoje malo imanje u nizu konfiskacija u korist Antonijevih veterana, a porodica je našla utočište u Sironovoj vili, kao što je opisano u jednoj od elegija iz Appendix Vergiliana. Posredništvom Asinija Poliona, tadašnjeg prokonzula u Cisalpini i intimog prijatelja Oktavijana, kao i Kornelija Gala, Oktavijan je vratio konfiskovanu zemlju Vergiliju. Iz zahvalnosti, Vergilije mu je spjevao eklogu.⁸ Da nije bilo tih nemilih događaja, vjerovatno se nikada ne bi upoznao s Oktavijanom i Mecenatom, niti bi bio član uglednog kruga ljudi. Naime, u to vrijeme se u Rimu razvilo umjetno pjesništvo, na čelu kojeg je bio Gaj Cilnije Mecenat, koji je u svojim dvorovima okupljao autore te tako bio potpomagač književnosti i umjetnosti. I dan danas imamo naziv Mecenat za one koji potpomažu književnost i umjetnost. Autori Augustovog doba su nastojali da im oblik pjesme bude što bolji kako bi se što više približili čitaocima i onima koji su ih podržavali. Zato se i u obliku i u građi ugledaju na klasične grčke uglednike. Možda nisu svi dostigli svoje uzore, ali je sigurno da se vijekovima čitaju i prenose. Iz tog razloga, poezija Augustovog doba se zove dvorskom.⁹ Pjesnik je primljen u Mecenin krug, a uskoro je od Oktavijana dobio imanje pokraj mjesta Nola, kod Napulja. Tako je negdje oko 41. godine pr. n. e. do 37. sastavio 10 ekloga, koje se još nazivaju *Bucolica*. Veliki broj njih se javno pjevao na pozornici i mnogo su se sviđale narodu, toliko da je jednom sva publika ustala na noge i ovacijama pozdravila pjesnika. Poslije tog djela, Mecenat ga je ponukao da napiše neko djelo kojim će pobuditi mir kod italijanskog naroda i volju za obrađivanje polja. Tako se Vergilije odlučio da napiše *Georgike*, koje je izrađivao od 36. do 29. godine pr. n. e. Pišući ovo djelo, najviše vremena je provodio u Kampaniji, osobito u Napulju, na svom imanju pokraj Nole. Završivši *Georgike*, odlučio se pjesnik opisati porijeklo Julijevaca, kojem je pripadao i Oktavijan, te postanak Rima i njegovog naroda. Tako je 29. godine pr. n. e. započeo svoje najveće djelo *Eneidu*, čiju je građu sakupljao sve do te godine. Pisao je pjesnik to svoje djelo sve do smrti. Tako o dubokim prijateljskim vezama sa Asinijem Polionom, sa Galom, svjedoče *Ekloge*, o vezama sa Mecenom *Georgike*, a sa Avgustom i njegovom porodicom *Eneida*.

⁷ Martin KUZMIĆ, *Publike Vergilije Maron*, Zagreb, 1926., 335.

⁸ Milivoj ŠREPEL, *Izbor iz Vergilijevih pjesama*, Zagreb, 1820., III.

⁹ Milivoj ŠREPEL, *Izbor iz Vergilijevih pjesama*, V.

Umro je tokom putovanja koje je preduzeo radi upoznavanja svih mjesta koja spominje u *Eneidi*. Uslijed velike vrućine razbolio se u Megari, da bi na povratku kući umro u Brundiziju, 19. godine pr. n. e.

2.1 Poetika

Sve ono što imamo danas vezano za Vergilijevu poeziju pripremano je i postepeno i dugo, a dotiče simbolske vrijednosti Vergilijeve umjetničke riječi.¹⁰ Još kod Elija Donata, javilo se tvrđenje kako je Vergilije svoja djela pisao u redosljedu koji odražava stupnjeviti razvoj čovjeka i društva: stočarstvo, zemljoradnja, ratnički poduhvati. Zna se da je Donat imao na umu sliku i periodizaciju razvoja civilizacije kakvu je bio dao stoičar Posejdonije. No danas, sa savremenim tumačima Vergilija kaže se da je Vergilijevo djelo osvajalo sve šire prostore životne stvarnosti, iako je, spoljašnjim izgledom, ostajalo u morfološkim granicama pastirske pjesme, didaktičke poezije i herojskog epa.¹¹

Vergilijeva poezija je poezija evokativnog nagovještaja, slično modernom pjesništvu, ali nije poezija fragmentarnog iskaza, ne napušta dosljedno realističku naraciju. Njegova poezija je visoko artistička, veoma vješto koristi moć riječi, te teži za čistim muzičkim efektima.

U svojim ranim godinama, odnosno u mladosti njegova poezija se, u mnogo čemu, razlikuje od one kada je postao zrela osoba. U njegovom djelu *Appendix Vergiliana* nalazi kompozicija koja nije obrađena i revidirana, što inače prethodi objavljivanju, a što je posebno bilo bitno za nekog kao što je Vergilije, što dovodi u pitanje autentičnost, odnosno da li su uopšte Vergilijeve. Postoji mogućnost da je to djelo trebalo biti neobjavljeno, isto kao i Eneida, a možda i uništeno. Ipak, u djelima iz zrelosti nalazimo čitave redove i izraze preuzete upravo iz djela *Dodatak Vergiliju*. Vergilije se možda inspirisao drugim piscima, ali nikada nije direktno preuzimao riječi od drugih autora, što potvrđuje da je ovo djelo ipak njegovo. U tim godinama je spjevao Vergilije razne pjesme i natpise po uzoru na aleksandrijske pisce i neoterike, u kojima se učenost miješala s izričajima subjektivne intime. Nalazimo tako u njegovoj mladosti one elemente koji će biti značajni i za njegovo pjesništvo: blizinu selu i prirodi, solidno i široko obrazovanje prožeto retorikom, koje stoji pored poezije sklone erudiciji i artizmu.¹² Da bi došli u veliki i svečani, bogobojažljivi i sudbinski svijet Vergilijevog pjesništva, morali smo proći kroz jedan mali i ironični, sjetni i podrugljivi, kroz

¹⁰ Miron FLAŠAR, Vergilije, naš savremenik, u: *Polja*, ur. Franja PETRINOVIĆ, Novi sad, 1984., 28.

¹¹ Miron FLAŠAR, Vergilije, naš savremenik, 28.

¹² Milan BUDIMIR – Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, 251.

svijet sitnog pjesništva aleksandrijskog tipa kakav su već početkom klasičnog perioda gradili u svojim pjesmama rimski neoterici. To je svijet koji nam otkrivaju pjesme Vergilijevog dodatka. One nam pokazuju jasno da nema nekog oštrog preloma između aleksandrinizma, neoterika i klasicizma Augustova vremena.

Njegova djela iz doba zrelosti su ono što zaista njega obilježava kao autora, odnosno ono po čemu je on prepoznatljiv. U tim godinama je Vergilije obukao svoju *toga virile*¹³, odnosno sa 17 godina, 53. godine pr. n. e. U toj godini je umro i Lukrecije. Bilo je to vrijeme Cezara i osvajanja Galije, ali i građanskog rata. 53. pr. n. e. je godina ozbiljnih nereda koji su spriječili izbor konzula, epizoda s kojom je Pompej definitivno pristupio senatorskoj stranci, koja će, mijenjajući kandidate svaki put, doživjeti bratoubilačke bitke, vidjet će se atentat na Cezara pred senatom i uspon principata, osiromašenje stanovništva i pustošenje radi nahranjivanja vojske i raspodjela zemlje neprojenim veteranima obje strane. Pjesničko svjedočanstvo o tim događajima i njihovim posljedicama po civilno stanovništvo prisutno je u *Bukolikama* i *Georgikama*. Važan trenutak za Vergilija i orijentaciju njegovog pjesništva bila je njegova bliskost s Augustom i njegovom političkom propagandom.

Kakav je bio Vergilije, blag i miran, takve su mu i pjesme. Na sve strane se vidi mir i ozbiljnost, a slabo gdje strast i energija. Najbolje su mu išle za rukom pjesme gdje se prikazuje idilski seoski život dok opisuje neživu narav, domovinu, porodicu i ljubav.¹⁴ Ipak iz svega se može pouzdano zaključiti da Vergilije doprinosi nešto bitno i novo u rimskoj književnosti, umjetnost koja nije toliko po formalno-tehničkim obilježjima različita od prostog aleksandrinizma neoterika i helenističkog artizma, već naročito po svome duhu i ozbiljnosti i po onoj snažnoj vezi između rimske historije i Vergilijevog pjesništva koje Vergilijevoj pjesmi i daje naročit značaj. Za njegovu poeziju je tipično da nagovještaj na nešto ili nekoga nastaje iz modificovane reminiscencije na tuđa djela. Savremeno razumijevanje Vergilijeve umjetnosti zasnovano je na jakoj osjetljivosti za njenu slojevitost, transparentnost i simboličnost. Njegov je jezik zasigurno uzrok elegancije i ispravnosti, a što je još jedan dokaz zašto je on najvrlji pjesnik rimske književnosti.

Vergilije je po utjecaju na cjelokupnu evropsku književnost svakako najveći rimski pjesnik, a taj opasni atribut zaslužuje i po poetičkoj kompleksnosti i po estetskoj vrijednosti djela koja je ostavio za sobom: *Ekloge* ili *Pastirske pjesme*, *Georgike* ili *Pesme o zemljoradnji* i *Eneida*.

¹³ *Toga virilis* je toga koju su muškarci oblačili kako bi označili kraj djetinjstva i početak adolescencije. Obično se oblačila sa 17 godina.

¹⁴ Milivoj ŠREPEL, *Izbor iz Vergilijevih pjesama*, VIII.

3 GEORGIKE

Djelo koje spada u zrele dane Vergilijevog života i koje je Vergilije pisao od 37. do 29. godine pr. n. e. je napisano u više od 2 hiljade heksametara. Spadaju u didaktičku poemu napisanu u četiri knjige. Naslov *Georgike* potiče od grčkog glagola *georgéin* što znači raditi u polju ili na selu.¹⁵ 29. godine pr. n. e. čitao ih je Augustu u Ateli. Djelo je potpuno dovršeno i spada u didaktički spjev, koji se smatra težim za čitati, budući da štivo i nije toliko jednostavno za razumjeti s obzirom na njegov umjetnički oblik. U *Georgikama*, u četiri knjige opjevao je Vergilije sve blagodati seoskoga života i rada. Pomalo idealistički i poticajno, Vergilije je prvi pjesnik koji pjeva o ljepotama rimskoga sela. Slično poput Hesioda, koji je bio jedan od rijetkih Grka koji nisu smatrali fizički rad nužnim zlom ili sramotom, Vergilije je vidio spas u svakidašnjem i mukotrpnom radu. O ljepotama seoskoga posla pjeva Vergilije u *Georgikama*. Osim izvrsnoga pjesničkoga umijeća i prave naslade u čitanju, pjesnik kroz cijelo djelo, sublimirano ili direktno, prenosi konkretne odgojne poruke i savjete koje je stoljećima poslije Voltaire sažeo u misao kako bi svatko trebao obrađivati svoj vrt.

Boraveći na svom imanju i s obzirom da je Vergilije bio dio Mecenata, upravo ga je ovaj ponukao da napiše djelo koje će kod italijanskog naroda pobuditi mir i volju za obrađivanjem polja. Budući da je u Rimu nastala potreba ponovnog uspona staleža malih vlasnika, to je postalo jedno od najtežih pitanja Augustovog političkog programa vezano za ekonomsko stanje Italije koja je bila dužna, prije svega, socijalno i moralno obnoviti rimsko i italijansko društvo: eliminisati velike posjede, a preraspodjela zemlje seljacima rezultirala bi obnovom sinergije koja veže slobodne ljude za zemlju, te se smatra izvorom vlastite dobrobiti. Da bi napisao djelo, morao se dati u istraživanje raznih naučnih i stručnih djela. Služio se astronomskim spevovima stoičara Arata i djelima pjesnika didaktičkih spjevova Nikandra iz Kolofona koji je pisao o zemljoradnji i pčelarstvu. Služio se i proznim spisima starijih i savremenih pisaca: Aristotela (kada se radi o životinjama) i Teofrasta (kada se radi o biljakama), Katona i Varona. U pjesničkoj dikciji Vergilijevoj jasni su tragovi Homera i Hesioda, Apolonija Rođanina i Kalimaha, Partenija i Lukrecija. Ali sam pjesnik kaže za ovo svoje djelo da njime u Rim prenosi poeziju od Hesioda i to znači da Vergilijeve *Pjesme o poljoprivredi* nekako odgovaraju didaktičkoj Hesiodovoj pjesmi *Poslovi i dani*.¹⁶ I same *Georgike* su didaktički spjev. Osim toga, i sam Vergilije se od mladih nogu okretao

¹⁵ DE AGOSTINI, *Tutto, Letteratura latina*, Novara, 2007., 130.

¹⁶ Milan BUDIMIR – Miron FLAŠAR, *Pregled rimske književnosti*, 266.

gospodarstvu, te mu je i njegovo iskustvo poslužilo. Dakle, može se reći da je sadržaj podijeljen na dva dijela: prvi dio su savjeti za gospodara, a drugi dio je idilična slika seoskog života, odnosno kako gospodar živi u prirodi i sa prirodom.¹⁷

3.1 Vergilije i Hesiod

Vergilijevo djelo *Georgike* je podijeljeno na četiri knjige: prva se tiče ratarstva, druga voćarstva, treća stočarstva i četvrta pčelarstva. Kao izvore za stručne podatke iz oblasti zemljoradnje Vergilije je prije svega koristio Varonovo prozno djelo *O zemljoradnji (De re rustica)*, čije se etičke vrijednosti i patriotski patos osjećaju i u *Georgikama*. Međutim, *Georgike* nalikuju Hesiodovim *Poslovima i danima* po tome što njihov cilj nije da pruže stručna uputstva za one koji žele da se bave poljoprivredom, nego da pruži jednu idealizovanu sliku italiskog sela i seljačkog života: taj je život težak i mukotrpan, pun teškoća i patnji, ali ako se vodi u saglasju sa prirodom i božanskim planom, on donosi moralno zadovoljenje i nagradu mira i zadovoljstva, a takav je život istovremeno i osnova sve veličine Italije. Za Vergilija, upravo kao i za Hesioda, težak rad (*labor improbus*) je ključ svega. Od Hesioda Vergilije preuzima razne tehnike prilikom kompozicije djela, kao što su: zazivanje božanstva, veza između pjesnika i Muza, posveta stvarnoj osobi, zapovjedne formule, alternacija da bi se izbjegla monotonija, te didaktičke dijelove. Osim toga, ozbiljnost sa kojima se razmatra posao u polju i odlučnost čovjeka pred raznim naporima su također nešto što se može vidjeti kod Hesioda. Pesimizam u percipiranju života i sadašnjosti, smisao za pravdu, kolebanje između teške stvarnosti i nade u sretnija vremena su elementi koje je Vergilije ukomponirao u svoje djelo, a za koje mu je uzor bio ponovo Hesiod.¹⁸

Ono što razlikuje ova dva autora je svrha samog djela. Dok je Hesiod bio usmjeren na davanje praktičnih savjeta za temeljne aktivnosti vezane za poljoprivredu, Vergiliju je bilo važno da predloži propagandni tekst kako bi naglasio važnost idiličnog seoskog života, ali, ipak, oba djela uključuju uzdizanje poljoprivrednog svijeta i njegov precizan opis. I Hesiod, kao i Vergilije, ima posvetu, njegovom bratu Perseju. Upravo ovaj element daje razumijevanje evolucije didaktičke poezije, jer je koncept podučavanja teksta promijenjen, zapravo je za Hesioda bilo potrebno diktirati životni stil njegovog brata Perseja, umjesto toga kod Vergilija se ta funkcija izgubila iza koncepta političke propagande u korist Oktavijana. Međutim, obojica su koristili heksametar epske tradicije kao mjerilo za pisanje. Osnovna

¹⁷ Martin KUZMIĆ, *Publike Vergilije Maron*, 341.

¹⁸ Giovanni VIANINO, *Introduzione critica alla letteratura latina*, Salerno, 1975., 331.

ideja na koju su se dvojica autora usmjerili bila je edukacija kao znanje o prethodnoj tradiciji, te tako zajednička svima.

3.2 Vergilije i Lukrecije

Možda najveći dug Vergilije ima prema Lukreciju, jer ne samo da se Vergilije na Lukrecija ugleda u pojedinim izrazima i stilu, nego je njemu sličan i po velikoj snazi, gotovo patosu, sa kojom pjeva svoja pjevanja. Ipak, *Georgike* se suprotstavljaju Lukrecijevoj epikurejskoj filozofiji, koja je tvrdila da bogovi ne utiču na naš svijet i život. Vergilije prihvata božansku intervenciju i providenje, i emotivno opisuje seoska italska božanstva. Vergilijeva duboka osjećajnost prema svim živim bićima, uviđanje potrebe da čovjek djeluje u saglasju s prirodom, njegova zrela izražajnost kao i gotovo do savršenstva dovedena pjesnička tehnika učinili su da se *Georgike* smatraju "najboljim djelom najboljeg pjesnika". Vergilije, čak, u svom drugom pjevanju *Georgika* spominje Lukrecija i priznaje njegovo djelo, te ga pominje kao onoga koji je shvatio uzroke pojava.

<i>Felix, qui potuit rerum cognoscere causas,</i>	<i>Sretan je onaj što mogaše da uzroke pojava</i>
<i>Atque metus omnes et inexorabile fatum</i>	<i>shvati,</i>
<i>Subiecit pedibus strepitumque Acherontis</i>	<i>onaj što svaki je strah i moć neumoljive sudbe</i>
<i>avari!</i> ¹⁹	<i>pod noge bacio, tako i</i>
	<i>bučnog Aheronta pretnje!</i> ²⁰

Lukrecije je u rimsku književnost uveo didaktički ep, koji će kasnije slijediti mnogi autori, kao što je i Vergilije. Zahvaljujući Lukreciju, Vergilije osjeća prirodu i prirodni fenomen, samo nešto malo dramatičnije i sa složenijom harmonijom. Lukrecijeva melanholija se kod Vergilija u sliku samopouzdanog svijeta, čiji se red mora poštovati. Tragovi epikurejskog učenja postaju nevidljivi, budući da se njegovi ideali prenose u novo političko ozračje, u kojem je upravo mir i blagostanje glavni motiv propagande. Ova atmosfera pruža Vergiliju sigurnost u njegovo uvjerenje koje se sastoji u prilagođavanju čovjeka na potrebu da ovisi o prirodnim silama koje postoje i čiji je rad sve veći i zahtjevniji. Na taj način, ružna i bolna vizija svijeta, koja je vidljiva kod Lukrecija, kod Vergilija postaje jasna i čista pribranost, bez uzaludnog optimizma.

Dok je Lukrecije htio pročišćenog sebe i čovjeka straha od smrti epikurejski-racionalno, pjevajući o vihorima atoma u hladnom prostranstvu svemira, Vergilije je sebe i svoje savremenike htio da oslobodi od vlasti vremena stoičko-mantički, sagledavajući prošlo,

¹⁹ Milivoj ŠREPEL, *Izbor iz Vergilijevih pjesama*, 239. i 240.

²⁰ Publius Vergilius MARO, *Djela P. Vergila Marona*, Zagreb, 1994., 29.

sadašnje i buduće u jednom velikom, zaokruženom prostoru, nad čijim svodom kruži ljudski duh, kao nekakvo sunce.²¹

3.3 Kompozicija djela

U sastavljanju, odnosno kompoziciji djela, Vergilije se vodio svojom zainteresovanošću za polja i prirodu općenito, koju će kasnije očitovati i u *Eneidi*, zatim očajem ljudi koji su preživjeli građanski rat, te ubjeđenjem da ljudi mogu pronaći istinsku sreću u mirnom životu u polju. U svemu tome on je slijedio najstariju rimsku ideologiju. Vergilije je, za razliku od neoterika koji su stvarali samo umjetnost za umjetnošću, spojio umjetnost sa stvarnim životom i savremenim ljudskim problemima. Stoga, sigurna je veza između pjesničkog osjećanja i obrađivane materije, a koja se suprotstavlja helenističkoj didaktičkoj poeziji, koja je nastojala samo davati savjete. Još jedan, ne novi, element njegove kompozicije je mit koji se prožima kroz čitavo djelo. Vergilije koristi mit u djelu kako bi pokazao primjere iz života, kako bi izbjegao prozne definicije, kako bi razgovoru dao svečanost i uzvišenost, kako bi "neoterički" ukrasio tekst, ali i kako bi idejama dao konkretni smisao, te kako bi odgovorio na stalne životne probleme.²² Upravo u ovoj upotrebi mita u djelu, Vergilije se razlikuje od Lukrecija. Kompozicija nije strogo u shemama i slijedovima. Naime, svaka riječ, rečenica, stihovi i svaki dio među njima su u funkcionalnom i recipročnom odnosu, stvarajući, tako, bogatu harmoniju. Tako djelom dominira simetrija budući da svaka knjiga počinje prologom a završava mitološkom pričom.

²¹ Miron FLAŠAR, Vergilije, naš savremenik, 34.

²² Giovanni VIANZINO, *Introduzione critica alla letteratura latina*, 335.

4 PODJELA KNJIGA I DIDAKTIČKI ELEMENTI U NJIMA

4.1 Prva knjiga ili o ratarstvu

U svom prvom pjevanju Vergilije pjeva o ratarstvu, ratarskom oruđu, oranju, sisanju, gnojenju i ostalim procesima kojima treba njegovati zemljište kako bi bilo plodno, zatim obrađuje značaj vremenskih prilika i podneblja i opisuje različita godišnja doba, a završava se emotivnim opisom patnji koje je Italija pretrpila nakon atentata na Julija Cezara.

*Quid faciat laetas segetes, quo sidere terram
vertere, Maecenas, ulmisque adiungere vitis
conveniat, quae cura boum, qui cultus habendo
sit pecori, apibus quanta experientia parcis,
hinc canere incipiam.*²³

*O Mecena, što čini polja plodnim, pod kojim
sazviježdem je prikladno orati zemlju i
vinove loze spajati s brijestovima, kakva
treba biti briga o volovima, a kakva
marljivost za čuvanje stoke, kakvo iskustvo
je potrebno za uzgoj pčela, o tome ću početi
pjevati.*²⁴

Ovim stihovima Vergilije započinje svoju prvu knjigu *Georgika* i ovi stihovi, zapravo, daju objašnjenje o čemu će se pisati u četiri knjige, odnosno da prva knjiga govori o najboljem dobu godine za obrađivanje polja, da druga govori o vinogradarstvu, treća o podizanju stoke i stada i četvrta o pčelarstvu. Tematike u djelu su odabrane s krajnjim ciljem da stvore jednu simetriju između različitih poglavlja. Dvije knjige su posvećene brizi o poljima i biljkama, a druge dvije odgoju životinja. Mnogi kritičari smatraju da je Vergilija na pisanje djela natjerala stvarna poljoprivredna i društvena kriza, koja je tada bila zastupljena po cijeloj Italiji. *Georgike* su, ustvari, pokušaj da se pomogne čovjeku da krene od nule nakon uništenja društvenih, moralnih i religioznih vrijednosti zbog građanskih ratova.

U prvoj knjizi se nalazi i prava i istinska invokacija Oktavijana:

*Tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
concilia incertum est, urbisne invisere, Caesar,
terrarumque velis curam et te maxumus orbis
autore frugum tempestatumque potentem
accidia cingens materna tempora myrto.*²⁵

*A ti, za koga je nesigurno koji će te
božanski skup uskoro uzeti, ako odlučiš
zaštititi gradove i pomoći zemlji, ako te
velikog beskrajni svemir uzme opasanog
majčinom mirtom.*²⁶

Nakon invokacije Oktavijanu, vrlo je važan i dio djela u kojem se suočava problem sa terminom *labor*. Vergilije objašnjava kako je Jupiter taj koji je ljudima ukazao na *labor*, predstavljajući ga kao mnogo težak.

²³ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, London, 1916., 80.

²⁴ Prevela: Ajla Ramić.

²⁵ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 82.

²⁶ Prevela: Ajla Ramić.

Način na koji se Vergilije i Lukrecije suočavaju sa ovim terminom je svakako različit. Lukrecije rad predstavlja kao kaznu koja je dodijeljena ljudima, dok Vergilije, s druge strane, tvrdi kako je rad dat ljudima, ne kao kazna, nego kao motivacija i kako bi u čovjeku probudio talenat i razmišljanje, s obzirom da je Jupiter bio protiv nerada i lijenosti, kojima su ljudi bili podređeni za vrijeme zlatnog doba. Dakle, postoji mogućnost da je negativni kontekst termina *labor* preuzet od Lukrecija, iako su razlike između njih dvojice vrlo očigledne. Jasno se vidi ambivalentnost kod Vergilija, budući da daje dva različita pristupa terminu, jedan pozitivan gdje kaže *labor omnia vicit*, i jedan negativan u kojem terminu *labor* daje epitet *improbis*.

Poznavajući Hesioda i putem epikurejskog shvatanja rada u poljima, došao je do zaključka da je *labor* ustvari *improbis*, odnosno da je duga borba protiv prirodnih poteškoća. Čovjek je rođen u prirodi, koja mu je neprijatelj, i bio je prinuđen raditi kako bi prirodu približio sebi. Zlatno doba, kako ga je opisao Vergilije, i jeste bilo sa nedostatkom nasilja, bili su zastupljeni samo privatni interesi, postojala je ekonomija zastupljena na razmjeni a ne na zaradi i postojalo je stanje u kojem je priroda spontano davala čovjeku ono što mu je neophodno da preživi, a da se on za to ne mora truditi. Upravo stihovi prve knjige govore o tom dobu:

*ante Iovem nulli subigebant arva coloni;
ne signare quidem aut partiri limite campum
fas erat: in medium quaerebant, ipsaque tellus
omnia liberius nullo poscente ferebat.*²⁷

*Prije Jupitera ne obrađivahu polja nikakvi
ratari; ni označiti ili međom dijeliti polja ne
bijaše slobodno; ljudi stjecahu za opću
porabu, a sama zemlja nosila je sve
svojevoljno, a da nitko nije morao
zahtijevati.*²⁸

Dakle, čovjek je, za vrijeme zlatnog doba, imao vezu sa prirodom koja nije nastala iz pohlepe i iz ekonomskih interesa. Čovjek nije bio podređen zemlji i radu u poljima, niti je zemlja koristila svoju moć nad čovjekom. Postojao je moralni kompromis između čovjeka i prirode. Dakle, pozitivno gledište nedostatka bilo kakvog konflikta postaje sakrivanje mana pojedinaca. Čovjek je imao vodu, vino, ognjište i med, sve zahvaljujući dobrodušnosti prirode, a povrh svega čovjek je posjedovao čiste moralne principe koji su ga vodili, dok je savremeni čovjek prinuđen da radi kako bi sebi osigurao sve ono za šta se prije nije morao truditi i ostaje prevaren od strane svoje moralne čistoće. Vergilije ostavlja čitatelju da usporedi stanje zlatnog doba i doba Rimske države, podvlačeći kako su ljudi prešli iz univerzalne harmonije u stanje apsolutnog rata.

²⁷ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 284-285.

²⁸ Publije Vergilije MARON, *Georgike*, Beograd, 23.

Vrlo jednostavnom „filozofijom“ kako čovjek treba raditi da bi uživao, pjesnik savjetuje o konstantom radu na polju i brizi oko uroda:²⁹

*quod nisi et adsiduis herbam insectabere rastris
et sonitu terrebis aves et ruris opaci
falce pries umbram votisque vocaveris
imbrem,
heu magnum alterius frustra spectabis acervum
concussaue famem in silvis solabere quercu.*³⁰

*Stoga ako ne budeš neprestano motikom
travu uništavao i čagrtanjem ptice plašio i
hlad zasjenjena polja kosijerom umanjivao
se zavjetnim molitvama kišu zazivao, jaoj,
zalud ćeš pogledati na veliki kup drugoga i
glad ćeš u šumama tražiti tresući hrast.*³¹

Obrađivanje zemlje je kao i učenje, kontinuiran proces te on treba biti maran i predan kako bi sjeme naišlo na plodno tlo i urodilo plodnom žetvom i onda iduće sezone sve ispočetka jer znanje, kao i zemlju, treba konstantno obnavljati. Tako Vergilije daje upute za početke oranja, odnosno opisuje kada je to najbolje vrijeme da se počnu obrađivati polja:

*ergo age, terrae
pingue solum primis extemplo a mensibus anni
fortes invertant tauri glaebasque iacentes
pulverulenta coquat maturis solibus aestas;
at si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco:
illic, officiant laetis ne frugibus herbae,
hic, sterilem exiguus ne deserat umor
harenam.*³²

*Deder dakle, plodno tlo zemlje neka odmah
s prvih mjeseci godine snažni bikovi prevrnu
i ležeće grude neka prašno ljeto jakim
sunčanim zrakama prosuši. Ne bude li pak
zemlja plodna, dosta će biti pod samu jesen
plitkom brazdom nadići; ondje, da travurina
ne naudi obilatim plodovima, ovdje, da
slaba vlaga ne ostavi nerodni pijesak.*³³

Dalje nastavlja sa pripremom tla prije oranja i obrađivanja, te preporučuje da se polja i njive spale kako bi tlo iz toga dobilo snagu:

*saepe etiam steriles incendere profuit agros
atque levem stipulam crepitanibus urere
flammis;
sive inde occultas vires et pabula terrae
pinguia concipiunt, sive illis omne per ignem
excoquitur vitium atque exsudat inutilis umor,
seu plures calor ille vias et caeca relaxat
spiramenta, novas veniat qua sucus in herbas,
seu durat magis et venas adstringit hiantes,
ne fenues pluviae rapidive potentia solis
acrior aut Boreae penetrabile frigus adurat.*³⁴

*Često je koristilo iscrpljena polja i zapaliti te
ništavu strnjiku pucketavim plamenom spaliti;
bilo da zemlja odatle skrivenu snagu i masnu
hranu upije, bilo da joj se vatrom svaka mana
ukloni i nekorisna vlaga ispari, ili da ona
toplina otvori više puteva i tajnih odušaka,
kojuda da dođe novi sok u novi usjev, ili da
zemlju učini još tvrđom i te stegne pukotine,
da je ne opale fine kiše i preoštra snaga
žestoka sunca ili prodiruća studen
sjevernjaka.*³⁵

²⁹ Marjan NINČEVIĆ – Ino HOSNI, Razvoj starorimskoga sustava odgoja i obrazovanja, u: *Školski vjesnik: časopis za pedagoškiu teoriju i praksu*, Zagreb, 2017., 11.

³⁰ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 286.

³¹ Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 24.

³² Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 282.

³³ Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 21.

³⁴ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 283.

³⁵ Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 22.

Kraj prve knjige nije ništa manje važan budući da je riječ o prirodnim preokretima koji slijede nakon Cezarove smrti. Priroda opisana na kraju prve knjige, opisi zlatnog doba i budućih tehnoloških napredaka zauzimaju mjesto tmurnoj atmosferi i prirodnim fenomenima koji su posljedica Cezarove smrti, a sve kao dokaz intimne veze između čovjeka i prirode koju je Vergilije želio predstaviti u svom djelu.

*Ille etiam extincto miseratus Caesare Romam,
cum caput obscura nitidum ferrugine textit
impiaque aeternam timuerunt noctem.*³⁶

*Smilovao se i Rimu, nakon što je Cezar
ubijen, kad je svoju sjajnu glavu pokrio
tamnim čađom, a korumpirano društvo se
bojalo vječne noći.*³⁷

Prethodni stihovi opisuju pomračenje sunca, koje se, prema rimskoj tradiciji, desilo na Martovske ide 44. godine pr. n. e. i predstavlja kraj svijeta, označen Cezarovom krvlju, ali i jasan dar Okravijanu, Cezarovom usvojenom sinu.

Nakon opisa nevjerovatnih prirodnih fenomena koji su se desili za vrijeme Cezarove smrti, autor se odmah vraća u sadašnjost i spominje građanski rat, ali i život u poljima:

*Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
agricola incurvo terram molitus aratro
exesa inveniet scabra robigine pila
aut gravibus rastris galeas pulsabit inanis
grandiaque effossis mirabitur ossa
sepulchris.*³⁸

*Sigurno će doći vrijeme kada će
poljoprivrednik, obrađujući zemlju
zakrivljenim plugom u tim krajevima, pronaći
korodirane šipke s grubom hrđom ili uraditi
prazne kacige teškim grabljama i iskopavši
grobove čuditi se velikim kostima.*³⁹

Doba Oktavijana nije isključivo doba građanskih ratova. To je doba u kojem se oružje zamjenjuje plugovima postavljenim na poljima na kojima su se vodili krvavi ratovi. Orađivanje polja postaje privilegija ljudima, a Oktavijan je taj koji će obnoviti uslove života i koji će osigurati da oružje i smrt budu samo daleko sjećanje u prošlosti, nešto što će biti zakopano godinama i zemljom. Oktavijan je jedini koji je u stanju da rat pretvori u mir, a smrt u život. Nastojat će uspostaviti zdravu vezu između ljudi i prirode. Posjedi se neće oduzimati od vlasnika i dodjeljivati onima koji se bore, ali moraju se brinuti o svojoj zemlji. Sada vojnik treba postati poljoprivrednik.

Tako Vergilije nije propustio priliku upozoriti čitatelja na pogubnost rata:

*quippe ubi fas uersum atque nefas: tot bella
per orbem,*

*Pravda je pom'ješana i krivda; toliki po
sv'jetu*

³⁶ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 112.

³⁷ Prevela: Ajla Ramić.

³⁸ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 114.

³⁹ Prevela: Ajla Ramić.

*tam multae scelerum facies, non ullus aratro
dignus honos, squalent abductis arua colonis,
et curuae rigidum falces conflantur in
ensem.*⁴⁰

*Rati, tolke vrste zločina; ne mari za plug
Niko, polja su pusta, jer odgnani seljaci,
Srpi krivuljasti se u mače prekiavaju tvrde.*⁴¹

Vergilije slavi i priželjkuje mir, a ratno stanje uspoređuje s haosom. Opisujući rat upotrijebio je alegoriju vozača borbenih kola koji je izgubio nadzor nad konjem pa hrli u propast prema kojoj ga vuku neobuzdani konji.

4.2 Druga knjiga ili o drveću

Druga knjiga, nakon invokacije Baku, govori općenito o drveću, ali predstavlja i svojevrsnu molitvu Meceni, budući da autoru nikad nije nedostajalo njegove podrške:

*Tuque ades inceptumque una decurre
laborem,
o decus, o famae merito pars maxima nostrae,
Maecenas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto,
non, mihi si linguae centum sint oraque
centum,
ferrea vox. Ade set primi lege litoris oram;
in minibus terrae. Non hic te carmine ficto
atque per ambage set longa exorsa tenebo.*⁴²

*I dođi Mecena, podrži posao koji sam
započeo, o plemeniti, o ti koji si prvi razlog
moje slave, postavi jedna na pučinu.
Ne nastojim sve obuhvatiti svojim stihovima,
čak ni kada bih imao sto jezika i sto usta, glas
kao gvožđe.
Dođi kraj najbliže tačke obali, zemlja je blizu.
Neću te ovdje zadržavati s ispraznom
pjesmom niti sa dugim izlaganjima i
preludijima.*⁴³

Vergilije objašnjava kako nema namjeru zadržavati i okolišati sa dugim izlaganjima, nego, odmah nakon stihova upućenih Meceni, počinje pričati o najpogodnijim mjestima za uzgoj biljaka, o kalemljenju i o tome kako različite biljke opstaju u različitim zonama.

*Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt.
fluminibus salices crassisque paludibus
alni
nascuntur, steriles saxosis montibus orni;
litora myrtetis laetissima; denique apertos
Bacchus amat collis, Aquilonem et frigora
taxi.*⁴⁴

*I zaista ne može svaka zemlja podariti sve
vrste biljaka.
Vrbe rastu uz rijeke, a johe u blatu močvara,
divlji jaseni među stjenovitim brdima;
Obale bogate mirtama; i naposljetku Bakho
voli otvorena brda, sjeverni i hladni vjetar.*⁴⁵

O kalemljenju Vergilije kaže:

*Nec modus inserere atque oculos imponere
simplex.
nam qua se medio trudunt de cortice gemmae*

*Drvo se kalemi svako na sebi specifičan
način: tamo gde pupoljci strše i čvorove tvore
na stablu, koru gde probija tvrdu sva tanušna*

⁴⁰ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 114.

⁴¹ Ninčević, Marjan; Hosni, Ino, *Razvoj starorimskoga sustava odgoja i obrazovanja*, 11.

⁴² Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 118.

⁴³ Prevela: Ajla Ramić.

⁴⁴ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 124.

⁴⁵ Prevela: Ajla Ramić.

*et tenuis rumpunt tunicas, angustus in ipso
fit nodo sinus; huc aliena ex arbore germen
includunt udoque docent inolescere libro.*⁴⁶

*opnica njina, tamo baš maleni usek za kalem
načiniti treba – klicu da drveta novog tu
prihvati podatno jezgro.*⁴⁷

Nakon toga počinje pohvala Italije. U historiji rimske književnosti, Vergilije nije prvi koji pohvaljuje Italiju, to radi, također, i Varon u svojoj prvoj knjizi o poljoprivredi, međutim, pisao je u prozi, a ne stihu. U dijelu gdje pohvaljuje Italiju, Vergilije spominje stvarna mjesta i situacije, kao što su razmatranja o položaju Italije u Evropi, umjerena klima, količina i kakvoća drveća, a onda je tu i usporedba sa istočnim zemljama, koja je na korist Italije. Autor postaje ponosan hvaleći mjesto zaslužno za njegov uspjeh.

Mnogi kritičari tvrde da je Vergilije, pod pritiskom koji je vršio Mecena, napisao *Georgike* u razdoblju poljoprivredne krize, koja je posljedica ratova, zabrane i podjele zemlje vojnicima, što je dovelo do raspodjele određenih društvenih klasa, a to je klasa zemljoradnika. Upravo tu klasu je Oktavijan želio osnovati kroz poljoprivrednu reformu. Očigledno je mir, koji je postigao Oktavijan, vraćen zahvaljujući doprinosu cijele Italije. La Penna tvrdi da u Augustovo doba ostvarenje univerzalnog preporoda podrazumijeva uzdizanje *princepsa* i pokušaj da se, barem djelomično, prikrije stvarni Oktavijanov rad i tadašnje društveno i političko stanje.⁴⁸

*Sed neque Medorum silvae, ditissima terra,
nec pulcher Ganges atque auro turbidus
Hermus
laudibus Italiae certent, non Bactra neque
Indi
totaque auriferi Panchaia pinguis harenis.*⁴⁹

*Ali nit bi se Medara šumom prebogata zemlja
ni krasni Ganges i od zlata mutni Hermo
mogli s Italijom natjecati u izvrštini, ni Baktra
ni Indijanci ni čitava Panhaja, obilata
tamjanorodnim žalima.*⁵⁰

Pohvala Italije započinje usporedbom koju uvodi veznik "ali", i to kako bi se pohvalila Italija poredeći sa istočnim zemljama. Veličina italijanskog tla se naglašava tako što se u obzir uzima superiornost Italije u svakom sektoru. Vergilije se služi tehnikom na osnovu koje uzdiže istočne zemlje poput Alžira koji je bogat šumama, Indiju poznatu po plodnosti svog tla, i druge, kako bi istakao superiornost Italije tako što uzvisuje ljepote spomenutih zemalja koje su prisutne i u Italiji, samo u većoj mjeri.

Haec loca non tauri spirantes naribus ignem

Ovih krajeva nijesu bikovi, koji na nozdrve

⁴⁶ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 120.

⁴⁷ Milica Kisić BOŽIĆ i Snežana BOŽANIĆ, II knjiga Vergilijevih „Georgika”: uvod, metrički prepev, komentari, u: *Filolog*, br. 14, preuzeto sa:

<https://filolog.rs.ba/index.php?journal=filolog&page=article&op=view&path%5B%5D=89>.

⁴⁸ Antonio LA PENNA, *Orazio e l'ideologia del Principato*, Torino, 1963., 34.

⁴⁹ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 293.

⁵⁰ Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 28.

*invertere satis immanis dentibus hydri,
nec galeis densisque virum seges horruit
hastis;
sed gravidae fruges et Bacchi Massicus umor
implevere; tenent oleae armentaque laeta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert,
hinc albi, Clitumne, greges et maxima taurus
victima saepe tuo perfusi flumine sacro
Romanos ad templa deum duxere triumphos.*⁵¹

*vatru odišu, uzorali za posijane zube
groznoga zmaja, nit je stršio usjev od kaciga i
gustih kopalja junaka, već ih puni plodovi i
mazička kapljica vina napuniše; masline i
gojna stada ih zapremaju. Odavle polazi
gizdavi konj od megdana poljem na juriš;
odavle su bijela, Klitumne, stada i najveća
žrtva, bik, često u rijeci tvojoj okupani, vodili
rimske trijumfe do bogovskih hramova.*⁵²

U navedenim stihovima Vergilije nastavlja pohvalu Italije, koju predstavlja kao fantastično mjesto za pokazivanje ljepota. Vergilije se ne ustručava pretjerivati, te kaže kako je italijansko tlo vrijedno pohvale upravo zato što na njemu ne postoje čudovišta, divlje zvijeri i otrovne biljke. Ono što Italiju čini jedinstvenom opisuje u narednim stihovima:

*Hic ver adsidium atque alienis mensibus
aestas;
bis gravidae pecudes, bis pomis utilis arbor.*⁵³

*Tu je neprekidno proljeće i za neobičnih
mjeseci ljeto.
Dva puta je marva bređa, dva puta drvo
rodno voćem.*⁵⁴

Očigledno je da pjesnik pretjeruje opisujući nerealne karakteristike koje imaju za cilj poboljšati klimu i prosperitet Italije. Opisuje kako je, zaista, blaga klima u Italiji i da su proljeće i ljeto jedina dva prisutna godišnja doba, a kao posljedica toga je dvostruka plodnost drveća. U Italiji, dakle, ne postoje tigrovi, divlje zvijeri, ni otrovne biljke, pa čak ni zmije. Tako, ovaj Vergilijev opis podsjeća na opis zlatnog doba iz prve knjige, te na privilegovano stanje tog doba.

Nakon toga dolazi do iznenadnog prelaza sa idealizirane stvarnosti u povijesnu, budući da sada Vergilije postavlja ljude kao protagoniste, sa sve svojim djelima. Spominje gradove koji su nastali na temelju ljudske sposobnosti, ali i dalje se spominje italijanskog bogatstvo, rudnici, ali i italijanske loze:

*Haec genus acre virum, Marsos pubemque
Sabellam
Adsuetumque malo Ligurem Volcosque
verutos,
extulit, haec Decios, Marios magnosque
Camillos,
Scipiades duos bello...*⁵⁵

*Ona je junačko ljudsko pleme, Maržane i
sabelsku momčad i nevoljama priviknuta
Ligurca i kopljenike Volške iznjedrila, ona i
Marije i velike Kamile, i Scipijade teške u
ratu...*⁵⁶

⁵¹ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 293.

⁵² Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 28.

⁵³ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 293.

⁵⁴ Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 28.

⁵⁵ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 294.

Ono što Italiju čini velikom nisu samo teritorijalna bogatstva, nego i ljudi, a kako bi to naglasio, autor daje pregled italijanskih populacija, počevši od Marsa pa sve do Oktavijana. Spominje ljude koji su poznati po svom patriotizmu i koji su spašavali Rim od vanjskih neprijatelja, te krug zatvara s Oktavijanom, koji se ubraja u heroje koji su se borili protiv stranih naroda.

Stihovi od 458 do 542 koji sadrže pohvalu seoskog života, podjednako su vrijedni pažnje jer je značenje ovog posljednjeg dijela usko povezano sa pohvalama i važno je za razumijevanje onoga o čemu autor priča u trećoj knjizi. Pohvala seoskog života se može razumjeti sa dvije različite strane, s jedne strane su optimisti, a s druge pesimisti. Optimistima pripadaju oni koji ističu opis idealiziranog seoskog života, a pesimistima oni koji smatraju ove stihova kontradiktorne onome što je autor ranije izjavio. Mnogi kritičari smatraju da ti stihovi imaju, donekle, sebičnu vrijednost. Ipak, svi se slažu da su ti stihovi odraz složenosti ljudskog društva. Među tim stihovima mogu se izdvojiti tri različite figure: seljaka, filozofa i pjesnika, koji su zapravo metafore fizičkog i mentalnog poretka. Stihovi od 475 do 482 imaju porijeklo od Lukrecija što je navelo kritičare da vjeruju da u njima postoji kontrast između znanstveno-filozofske i pastirske poezije.

*Me vero primum dulces ante omnia Musae,
quarum sacra fero ingenti percussus amore,
accipiant caelique viae et sidera monstrent,
defectus solis varios Lunaequae labores,
unde tremor terris, qua vi maria alta
tumescent
obici bus ruptis rursusque in se ipsa resident,
quid tantum Oceano properent se tinguere
soles
hiberni, vel quae tardis mora noctibus
obstet.⁵⁷*

*Mene nek prigrlje Muze – do toga jer najviše
držim – 475 sveštenik odan sam njihov ja
pogođen ljubavlju silnom, neka mi nebesne
pute i zvezdana pokažu jata, zalaske pojasne
Sunca i različne Meseca mene, drhtaje Zemlje
rasvetle, te plime i oseke tajne, kažu mi zašto
se more nabujalo povlači nazad, 480 zašto li
Sunce u zimu se prebrzo spusti i zađe, zašto
pak okleva leti, pa noći nastupaju kasno.⁵⁸*

Problem se sastoji u pokušaju razumijevanja da li zaista postoji kontrast između dvije vrste poezije ili postoji li opozicija između pjesnika i filozofa. Postavlja se pitanje da li je Vergilije svoje djelo napisao kao odbijanje Lukrecijeve didaktičke poezije, želeći, na taj način, potvrditi duhovnu važnost života na selu. Ipak, Vergilije ponavlja Lukrecija, ali

⁵⁶ Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 28 i 29.

⁵⁷ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 296.

⁵⁸ Milica Kisić BOŽIĆ i Snežana BOŽANIĆ, II knjiga Vergilijevih „Georgika”: uvod, metrički prepev, komentari, u: *Filolog*, br. 14, preuzeto sa:
<https://filolog.rs.ba/index.php?journal=filolog&page=article&op=view&path%5B%5D=89>.

eliminira svaku razliku između religije i filozofije, između znanosti i poezije. Zbog toga, kod Vergilija, filozofija je vrsta poezije, jer i pastirska i filozofska poezija svoje izvore pronalaze u ljudskom intelektu. Tako Vergilije postaje posrednik između filozofa i seljaka, a *Georgike* služe da pruže viziju svijeta i čovjekovu povezanost s tim. Stoga, Vergilije figure seljaka, filozofa i pjesnika koristi kao metaforu čovjekove pobune protiv zakona prirode, budući da se priroda brine za očuvanje plodova, ali ne i za pojedinca.

Dakle, poznato je da u drugom pjevanju pjesnik opisuje poslove u čast boga Bakha, o brizi, sadnji i potkresivanju drveća, a posebnu pozornost posvećuje brizi oko vinove loze. Zahvaljuje se zemlji na pravednosti jer zemlja obilno vraća ono što se u nju posije.

*at quae pinguis humus dulcique uligine laeta,
quique frequens herbis et fertilis ubere
campus,
qualem saepe cava montis convalle solemus
despicere (huc summis liquuntur rupibus
amnes
felicemque trahunt limum), quique editus
Austro
et filicem curvis invisam pascit aratris:
hic tibi praevalidas olim multoque
fluentis
sufficiet Baccho vitis, hic fertilis uvae,
hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
lancibus et pandis fumantia reddimus exta.⁵⁹*

*Ali tlo bogato slatkom vlagom,
gdje je trava gusta i duboko plodna,
kakav smo često navikli vidati u šupljoj dolini
u brdima: (potoci se u njega ulijevaju s
visokih litica,
noseći sa sobom bogato blato), onaj koji se
uzdiže prema jugu,
i hrani paprati, neprijateljske za zakrivljeni
plug,
ovo će ti jednog dana pružiti najjaču lozu,
i bogato vino koje teče: od njega dolazi
plodno grožđe,
i sok koji nudimo u zlatnim posudama,
dok uglađeni vjetar puše svojom sviralom od
bjelokosti na oltarima,
a organe za kuhanje dajemo u zakrivljenom
posuđu.⁶⁰*

Oštro osuđuje lakomost i dangubu gradskoga života. Smatra da od nerada i lijenosti dolaze sve nevolje, uključujući i krvave ratove. Osjeća odbojnost pred pohlepom i ne može se prestati čuditi ljudskoj želji za prekomjernim stjecanjem bogatstva. Kao lijek od navedenih poroka savjetuje vrlo seoski rad te smatra kako je ratarski posao za državu vredniji i časniji od raznih nepoćudnih spletkarenja. Upravo zato, daje razne savjete koji se tiču vinogradarstva i sađenja drveća općenito. Jedan od takvih je i način sađenja vinograda i odabira mjesta za isti:

*His animadversis terram multo ante memento
excoquere et magnos scrobibus concidere
montis,
ante supinatas Aquiloni ostendere glaebas
quam laetum infodias vitis genus. optima putri
arva solo: id venti curant gelidaeque pruinae*

*Primijetivši to, ne zaboravite isušiti zemlju i
napravite velike brazde i okrenite ih ka
sjevernom vjetru prije nego što zasadite
plodnu vrstu vinove loze.
Polja mekog tla su najbolja, a takvim ih čine
vjetrovi, inje mraza i naporan rad kopača koji*

⁵⁹ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 128.

⁶⁰ Prevela: Ajla Ramić.

*et labefacta movens robustus iugera fossor.*⁶¹

*se kreće i trese zemlju.*⁶²

Naravno, nakon sadnje vinove loze, dolazi se do brige o njoj, o načinu održavanja. Sve to Vergilije, vješto, predstavlja u svom djelu, navodeći detaljne i jasne upute za obrađivanje, brigu o lišću, a kasnije i samu berbu grožđa. Za sve ima savjete:

*Seminibus positis superest diducere terram
saepius ad capita et duros iactare
bidentis,
aut presso exercere solum sub vomere et ipsa
flectere luctantis inter vineta iuencos;
tum levis calamos et rasae hastilia virgae
fraxineasque aptare sudas furcasque valentis,
viribus eniti quarum et contemnere
ventos
adsuescant summasque sequi tabulata per
ulmos.*⁶³

*Kad se sjetve posade, ostaje vam da razbijete
zemlju
od korijena, i da često nosite tešku motiku,
ili obrađujete zemlju pod pritiskom pluga,
i svoje radne volove okrećite između samih
loza:
zatim pripremite lagane štapove, rekvizite od
oguljenih štapića,
kolce jasena i jake stubove, pomoću kojih se
vinove loze mogu uvježbati za penjanje,
naviknite se prezirati vjetrove,
i slijedite gornje slojeve brijestova.*⁶⁴

Poziva se na povijest i osnivače Rima, Romula i Rema, koji su primili pastirski odgoj i u njima traži potvrdu da je takav čestit odgoj valjan.

*Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
hanc Remus et frater; sic fortis Etruria crevit
scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma
septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictaei regis et ante
impia quam caesis gens est epulata iuencis,
aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat;
necdum etiam audierant inflari classica,
necdum
impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatium confecimus aequor,
Et iam tempus equum fumantis solvere colla.*⁶⁵

*Takav su, nekoć, život živjeli stari Sabinjani,
tako Rem i njegov brat; tako je Etrurija
ojačala i tako je Rim postao najljepši grad od
svih stvari, i jednim zidom se zatvorio na
sedam brežuljaka.
Prije nego je i Jupiter držao žezlo i prije nego
su se bezbožni ljudi častili ubijenim bikovima,
na Saturnovoj zemlji je vladalo zlatno doba;
nikad se nisu čule ratne trube, nikada nije
zaškripao mač na željeznom nakovnju.
Ali prešli smo ogromno prostranstvo svemira i
sada je vrijeme da olabavimo vrat konjima
zapušenim od znoja.*⁶⁶

Ovim stihovima se završava druga knjiga *Georgika*, s nastavkom onih istih motiva koji su potaknuli pohvalu Italije, pozivajući se na tri kulture: sabinsku, rimsku i etrursku, koje su u jednakoj mjeri doprinijele formiranju Rimske države.

⁶¹ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 134.

⁶² Prevela: Ajla Ramić.

⁶³ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 140.

⁶⁴ Prevela: Ajla Ramić.

⁶⁵ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 298.

⁶⁶ Prevela: Ajla Ramić.

4.3 Treća knjiga ili o stočarstvu

U trećem pjevanju autor pjeva o stočarstvu, svakodnevnim poslovima i brigama koje zaokupljaju stočare i daje im savjete kako da ih što bolje riješe. Vergilije hvali stočarski posao, iako bi se nekome možda učinilo da je on neznatan i prost. On odaje priznanje seljacima i stočarima na njihovoj marljivosti i čestitosti. Ujedno obavještava čitatelja i hvali se kako je on prvi pjesnik koji uz božiju pomoć pjeva o toj temi:

*hic labor, hinc laudem fortes sperate coloni
nec sum animi dubius, verbis ea vincere
magnum
quam sit et angustis hunc addere rebus
honorem:
sed me Parnasi deserta per ardua dulcis
raptat amor; iuvat ire iugis, qua nulla
priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo.*⁶⁷

*Tu ima posla, odatle se nadajte priznanju,
čestiti ratari. I ne sumnjam u duši, kako je
velik posao riječima to svladati i suhoparnom
predmetu toliku čast udijeliti. Ali mene vuče
slatko oduševljenje kroz strmenu pustoš
Parnasa: mili mi se ići po grebenima, kojuda
nikakav kolosijek predašnjih ljudi položitom
nizbrdicom ne zakreće ka Kastaliji.*⁶⁸

Odgojna je poruka koju pjesnik u ovim stihovima odašilje univerzalna i možda u današnjem svijetu potrebna i primjenjivija negoli je bila u rimsko doba. Pjesnik s ponosnom ističe i slavi stočarski i poljoprivredni rad te je sretan što su upravo njemu muze dodijelile privilegiju da opiše njegove ljepote. Ratarima daje dostojanstvo, a čitateljima poručuje: blago onom ko radi ono što voli.

Sa svojim savjetima i preporukama Vergilije nastavlja i u trećoj knjizi *Georgika* dajući upute o odabiru stoke i brige za istu. Na početku uputa savjetuje kako odabrati najbolju stoku:

*Seu quis Olympiacae miratus praemia palmae
pascit equos, seu quis fortis ad aratra
iuvencos,
corpora praecipue matrum legat. optima
torvae
forma bovis cui turpe caput, cui plurima
cervix,
et crurum tenuis a mento palearia pendent;
tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
pes etiam, et camuris hirtae sub cornibus
aures.*⁶⁹

*Bez obzira da li uzgajate konje kojima se
divite zbog olimpijske pobjede, ili čvrste
volove za plug, temelj izbora je dobro tijelo
majke.
Najbolja krava ima žestoku glavu, s puno
vrata, i ovjes koji joj vidi od brade do nogu;
dužini bokova nema kraja: sve veliko, čak i
noge, i ispod iskrivljenih rogova dlakave uši.*⁷⁰

⁶⁷ Martin KUZMIĆ, *Publike Vergilije Maron*, 299.

⁶⁸ Publike Vergilije MARON, *Georgike*, 32.

⁶⁹ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 158.

⁷⁰ Prevela: Ajla Ramić.

Zatim, nastavlja sa opisima pogodnih godina za najbolje rezultate i rad stoke. Jedan dio treće knjige posvećuje, u potpunosti ovčarstvu i čuvanju stada na najbolji mogući način:

*Incipiens stabulis edico in mollibus herbam
carpere oves, dum mox frondosa reducitur
aestas,
et multa duram stipula filicumque manipulis
sternere subter humum, glacies ne frigida
laedat
molle pecus scabieque ferat turpesque
podagras.
post hinc digressus iubeo frondentia capris
arbuta sufficere et fluvios praebere recentes
et stabula a ventis hiberno opponere soli
ad medium conversa diem, cum frigidus olim
iam cadit extremoque inrorat Aquarius
anno.⁷¹*

*Na početku nalažem, da ovce u meko nastrtim
stajama čupkaju travu, dok se ne povrati
lisnato ljeto, te da obilnu slamu i rukoveti
bujadi prostreš ozdo po tvrdoj zemlji, da
studen led nježnoj marvi ne naudi i ne donese
šugu u grdni šap.*

*Zatim, udaljujući se odavle nalažem, da
kozama namičeš zelenih maginja i pružaš
svježe vode tekućice i da staje sagrađiš
okrenute od vjetrova prema podnevu naspram
zimskoga sunca, kad već jednom hladni
Vodenjak pada i pod konac godine
nakvašuje.⁷²*

Treća knjiga *Georgika* se smatra onom sa najviše pesimizma, dok se druga smatra onom sa najviše optimizma, budući da se posljednji stihovi ove knjige odnose na kugu koja je zahvatila Norico⁷³. Nakon početne invokacije pastoralnih božanstava, pjesnik kaže da mora naći novi izvor za svoje pjesničko nadahnuće, te se zbog toga mora vratiti u Mantovu, ali da neće zaboraviti svoje dužnosti:

*primus Idumaeas referam tibi, Mantua palmas
et viridi in campo templum de marmore
ponam
propter aquam, tardis ingens ubi flexibus
errat
Mincius et tenera praetexit harundine ripas.
In medio mihi Caesar erit templumque
tenebit:
illi victor ego et Tyrio conspectus in ostro
centum quadriiugos agitabo ad flumina
currus.⁷⁴*

*Ja ću biti prvi, koji ću ti, Mantova, donijeti
idumejske dlanove i među zelenilom polja, uz
vodu, podići mermerni hram, tamo gdje
Mincije luta u polaganim zavojima i odijeva
svoje banke nježnom trskom.*

*U središtu će mi biti Cezar i posjedovat će
hram:*

*Ja, ogrnut u tirijsku ljubičastu boju,
pobjednik, upravljat ću stotinu kočija s četiri
konja uz rijeku, u njegovu čast.⁷⁵*

U Rimskoj državi je bila tradicija podizati hramove kako bi se slavile vojne pobjede, te neki vjeruju⁷⁶ da je Vergilija nadahnula gradnja hrama u čast Julija Cezara koja se dogodila 29. godine pr. n. e. ili možda čak Apolonov hram na Palatinu, sagrađen 28. godine

⁷¹ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 300.

⁷² Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 32.

⁷³ Norico je naziv rimske provincije koja zahvata dijelove današnje Austrije, Njemačke, Slovenije i Italije.

⁷⁴ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 154.

⁷⁵ Prevela: Ajla Ramić.

⁷⁶ Roger Aubrey Baskerville MYNORS, *Virgil: Georgics*, Oxford, 1990., 181.

pr. n. e. Zamišljeni hram o kojem Vergilije govori se, ipak, nalazi u Mantovi, a ne u Rimu, nastojeći tako ugoditi Oktavijanu, pokazujući da se bog nije udaljio od njega, i još jednom mu pokazati odanost u podizanju izmišljenog hrama. U ovih nekoliko stihova postaje jasniji odnos između pjesnika i Oktavijana. Pjesnik nije uopće podložan Oktavijanu, nego se radi o dvije osobe koje idu paralelnim putevima, politika za jednog, a pjesništvo za drugog. Ono što ih ujedinjuje je konačni cilj, to jest postizanje veličine Rima za jednog, i slavljenje istog za drugog. Dešava se da pjesnik prekori Oktavijana zbog njegovog egoizma, koji ne bi, iz želje za vlastitom slavom, oklijevao uvući Rim u građanski rat, ali isti takav je i Vergilije, koji nije ništa manje pohlepan za počastima i priznanjem. Ipak, teško je moguće da Vergilije kritikuje Oktavijana, budući da je on svu inspiraciju pronalazio u događajima koje je uradio Oktavijan. Zbog toga je Vergilije želio podići hram i odati počasti onome ko je izvor njegove pjesničke inspiracije.

*Interea Dryadum silvas saltusque sequamur
Intactos, tua, Maecenas, haud mollia iussa:
te sine nil altum mens incohat. En age segnis
rumpe moras; vocat ingenti clamore
Cithaeron
Taygetique canes domitrixque Epidaurus
equorum,
et vox adsensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Caesaris et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Caesar.*⁷⁷

*U međuvremenu slijedimo u šume drijadske i
netaknute pašnjake, Mecena, tvoju, ne tako
laganu, zapovijed: bez tebe moj um ne može
započeti ništa uzvišeno. Hajde onda, prekini
moje dugo odgađanje; Kithairon poziva
velikim uzvikom i psi tajgetske i Epidaur
ukrotitelj konja, i udvostručen glas odjekuje
poput groma.
Uskoro ću se pripremiti da govorim o
Cezarovim vatrenim bitkama i odat ću slavu
njegovom imenu narednih godina koliko je
Cezar vodio od porijekla Titona.*⁷⁸

Pjesnik objašnjava da mu Mecena šalje pozive, ali da će morati pričekati, budući da prvo želi govoriti o potomcima Titona, odnosno nasljednicima Trojanaca, a prema tome i Oktavijana. Tako se već u *Georgikama* poziva na genealogiju Augusta, temu koja će biti proširena u *Eneidi*.

Bez entuzijazma i zalaganja nema napretka, što je uvidio i Vergilije, zato oštro osuđuje pohlepu i divi se seljacima koji najbolje rade. Njihove obitelji ne oskudijevaju ni sa čim zato što rade ono što vole i znaju, a kada bi se svi ugledali u njih društvo bi bilo uređenije i poticajnije. Sličnog je mišljenja bio i Vergilijev savremenik Kvint Horacije Flak koji u svojoj satiri *Osuda lakomosti* iznosi kako ljudi u težnji za boljim životom sa zavišću gledaju na druga zvanja umjesto da sami, prema danim sposobnostima, grade i učvršćuju svoju sreću

⁷⁷ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 156-158.

⁷⁸ Prevela: Ajla Ramić.

i zadovoljstvo.⁷⁹ Naravno, u usporedbi Vergilijevog doba i današnjega, ljudi su u prošlom vijeku bili u puno težem položaju. Postojalo je tek nekoliko praktičnih zanimanja i odabir je često bio uvjetovan obiteljskim nasljeđem i odgojem. Rimska nas povijest uči da su mnogi veliki Rimljani istinski osjećali svoj poziv te su promišljali i živjeli s njim, i to je zasigurno jedan od razloga zašto je mali pastirski i trgovački gradić ubrzo postao stup zapadne civilizacije.

4.4 Četvrta knjiga ili o pčelarstvu

Vergilije upravo o radu i zalaganju, izravno ili neizravno, piše i u četvrtom pjevanju. On opisuje poslove i divi se pčelama i pčelinjaku. Ne može se načuditi kako pčele marljivo i složno rade. Pjesničkim je slikama lirski opjevao i poučio nas boljem danu i boljem sutra, ohrabrio nas da, ako nam krene loše, poslije zime dolazi ljeto ili *post nubila Phoebus* – poslije oblaka dolazi sunce.

Četvrta knjiga *Georgika* počinje zazivanjem Mecenata, tako da se cijeni autorov napor da svoj pjesnički talenat posveti, ne tako "velikim", stvarima, ali da ipak donese veliku slavu:

*Protinus aërii mellis caelestia dona
exsequar: hanc etiam, Maecenas, aspice
partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum
magnanimosque duces totiusque ordine gentis
mores et studia et populos et proelia dicam.
In tenui labor; at tenuis non gloria, si quem
numina laeva sinunt auditque vocatus
Apollo.⁸⁰*

*Zatim ću da opišem nebeski dar meda, što iz
zraka kaplje. I na ovaj se, Mecenate, ozri dio.
Ja ću da ti pjevam o divnim prizorima
neznatnih stvari o hrabrim vođama, te redom
o običajima čitavoga roda i radu i narodima i
ratovima. Posao je neznatan; ali nije neznatna
slava, ako to komu milostivi bogovi dopuste i
Apolon na poziv usliša.⁸¹*

Nakon još jednog spominjanja Mecene, Vergilije počinje govoriti o tome što će biti glavna tema četvrte knjige. Govori da pčele svojom marljivošću i organizacijskim sistemom postau savršen model za ljudsku društvenu strukturu. Čitava knjiga pomaže u stvaranju slike o društvu pčela, budući da živi od darova prirode, ali i dalje mora naporno raditi kako bi mogla imati koristi od sve te prirode. Očigledno, Vergilije misli na Augustovu državu. Čiji bi se građani trebali integrisati u društveno tkivo i prikloniti se disciplini. To znaju i pčele te nakon zimskog sna:

⁷⁹ Quintus Horatius FLACCUS, Predgovor, u: *Satire i epistule*, preveo: Juraj ZGORELEC, Velika Gorica, 1998.

⁸⁰ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 302.

⁸¹ Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 34.

*Quod superest, ubi pulsam hiemem Sol aureus
egit
sub terras caelumque aestiva luce reclusit,
illae continuo saltus silvasque peragrant
purpureosque metunt flores et flumina libant
summa leves.*⁸²

*Uostalom, čim zeleno sunce nadvlada zimu i
pod zemlju stjera, te nebo s ljetnim svjetlom
razgali, odmah se one razilaze po planinama i
šumama, te beru krasno cvijeće i žustro
tekućicu s površine srču.*⁸³

Humanizacija prirode, što je važan aspekt *Georgika*, se smanjuje u drugom dijelu djela, do tačke da poprimi moralnu i političku vrijednost u četvrtoj knjizi. Za razliku od biljnog svijeta, životinje su glavni junaci djela, a pjesnik je svjestan da, baveći se životinjskim svijetom, je potrebno opisati stvarnost u kojoj su prisutne patnja, starost i smrt.

Da bi pčele dale svoj maksimum, mora im se obezbijediti mjesto koje je najprikladnije za njihov uspješan rad, a naposljetku i što bolji rezultat. Vergilije savjetuje koje je to najbolje mjesto za postavljanje pčelinjaka:

*Principio sedes apibus statioque petenda,
quo neque sit ventis aditus, nam pabula venti
ferre domum prohibent, neque oves haedique
petulci
floribus insultent aut errans bucula campo
decutiat rorem et surgentes atterat herbas.*⁸⁴

*Prije svega valja za pčele potražiti mjesto i
stan, gdje nit vjetrovi imaju pristupa - jer
vjetrovi sprečavaju donašanje paše kući - nit
ovce i jarići boci po cvijeću skaču, ili telica
lutajući poljem rosu otresa i travu, što raste,
zatire.*⁸⁵

Nakon opisa svih zadataka koje pčele obavljaju, dolazi se do krajnjeg rezultata, odnosno do vađenja meda. I tu je Vergilije detaljan, te daje savjete za pripremu pred uzimanje meda, ali i sami način uzimanja:

*Siquando sedem angustam servataque mella
thesauris relines, prius haustu sparsus
aquarum
ora fove fumosque manu praetende
sequaces.*⁸⁶

*Ako poželiš otvoriti plemeniti dom i blago
gdje se čuva med, najprije poprskaj usta saća
sa malo vode i rukom raširi zavjesu od dima.*⁸⁷

Zatim govori kada je najbolje uzimati med:

*Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora
messis,
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleas et Oceani spretos pede reppulit amnes,
aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi*

*Dva puta godišnje se otvaraju saće, dva puta
je vrijeme vađenja, kad Tajget pokaže
graciously lice zemlji i nogom odbaci prezirne
rijeke moru, ili kad zvijezda bježeći od
vodenih Riba tone s neba u tužnije zimske*

⁸² Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 304.

⁸³ Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 35.

⁸⁴ Martin KUZMIĆ, *Publije Vergilije Maron*, 302.

⁸⁵ Publije Vergilije MARON, *Georgike*, 34.

⁸⁶ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 212.

⁸⁷ Prevela: Ajla Ramić.

*tristior hibernas caelo descendit in valove.*⁸⁹
*undas.*⁸⁸

Ono što spaja ljude i životinje je osjećaj ljubavi. Tako, tjeskoba koja je bila dominantna u trećoj knjizi, u četvrtoj ustupa mjesto miru, jer čak i ako pčele umru od kuge, i dalje se mogu razmnožavati tehnikom bugonije⁹⁰. Međutim, dio koji se odnosi na bugoniju ne zauzima puno mjesta, a osim što ima važnu funkciju sa strukturnog gledišta, sa stajališta cijele pjesme, on također služi za upoznavanje basne o Aristeju i mitu o Orfeju, koji zauzimaju stihove 315-558 i zasigurno čine najpoznatiju i najčešće raspravljanu skupinu stihova u četvrtoj knjizi.

Posljednju epizodu, koja se odnosi na spomenutu priču o Aristeju, Vergilije stavlja u nešto kraći *excursus* od onog kojim će završiti djelo, ali ne manje značajan. Protagonista je starac, nazvan po mjestu odakle potiče. Vergilije kaže da bi volio opjevati vrtove tog mjesta, ali da taj zadatak prepušta drugima. Radi se o starcu koji obrađuje skromnu zemlju koja i nije pretjerano plodna, ali ipak daje plodove, zahvaljujući radu i zalaganju s kojim je starac posvećen poljoprivredi.

Važnost *excursusa* za bolje strukturalno i sadržajno razumijevanje *Georgika*, primijetili su mnogi kritičari⁹¹ kako bi istakli da nemaju vrijednost samo ukrasa, nego su mjesta na kojima pjesnik čitateljima nudi mogućnost potpunog razumijevanja ideala pjesme i priliku da prošire učenje koje Vergilije pokušava prenijeti drugima.

Nakon što je pjesnik rekao da ne može govoriti o vrtlarstvu, kaže:

*Namque sub Oebaliae memini me turribus
arcis,
qua niger umectat flaventia culta Galaesus,
Corycium vidisse senem, cui pauca relict
iugera ruris erant, nec fertilis illa iuven
cisc
nec pecori opportuna seges nec commoda
Baccho.*⁹²

*Naime, sjećam se da sam vidio starca
Coricija, ispod Tarentovih kula, gdje tamni
Galezo zalijeva žuta polja, koji je posjedovao
nekoliko hektara napuštenog tla, nedovoljno
plodna da bikovi mogu orati, nepogodno za
stada i nepovoljno za berbu grožđa.*⁹³

Uvodeći tako epizodu koja se odnosi na starca Coricija, koji se povetio obrađivanju, ne tako produktivnih polja, ali, uprkos tome, uspijeva da dobije plodove, zahvaljujući

⁸⁸ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 212.

⁸⁹ Prevela: Ajla Ramić.

⁹⁰ Mit da se iz mrtvog tijela goveda rađaju pčele.

⁹¹ Brooks OTIS, *Virgil. A Study in Civilized Poetry*, Oxford, 1963., 148.

⁹² Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 204.

⁹³ Prevela: Ajla Ramić

vlastitoj domišljatosti i upravo se zbog marljivosti, s kojom se posvećuje radu u poljima, može povezati s pčelama.

Najvažniji aspekt rada starca nije način na koji on sve to radi, nego svrha zbog koje se toliko posvećuje, odnosno sloboda i mogućnost pribavljanja svega što mu je potrebno za preživljavanje, čak i kad klima nije povoljna i kad proljeće kasni. Ipak, kontrast između usamljenog života koji vodi starac i života pčela, čije se postojanje temelji na povezanošću, je očigledan. U predstavljanju ove epizode, Vergilije se ne fokusira toliko na djelo starca, već na ono što uspijeva dobiti i ne oklijeva istaći bogatstvo u kojem uživa. Starac postaje metafora za mudraca i ono što preovladava u prikazu je pedagoška vrijednost koja proizlazi iz primjera ove figure, u kojoj se nalaze ideali kompletnog djela, dakle, da je čovjek taj koji svojim radom uspijeva izmijeniti prirodu i iz neplodnog polja dobiti bogatstvo dostojno kralja:

*Hic rarum tamen in dumis holus albaque
circum
lilia verbenasque premens vescumque
papaver
regum aequabat opes animis, seraque
revertens
nocte domum dapibus mensas onerabat
inemptis.*⁹⁴

*Ipak, dok je sadio mahunarku među šikarom i
bijeje ljiljane oko njih i verbene i krhki mak, u
srcu se osjećao poput kralja, vraćajući se kući
kasno naveče, ukrašavao je sto hranom koja
nije kupljena.*⁹⁵

Labor improbus dominira i ovim stihovima, ali koliko je to težak posao, toliko je i produktivan. Stoga, stihovi koji sadrže ovu priču sažimaju cjelokupno značenje pjesme i ako je Mecena tražio od Vergilija da napiše djelo s kojim će povećati rad na poljima i stvoriti ekonomiju utemeljenu na poljoprivredi, može se reći da starac savršeno povezuje političke potrebe Mecene i pjesničke potrebe Vergilija.

Poveznice između knjiga *Georgika* su dugo i detaljno proučavane, a Otis⁹⁶ tvrdi da prva i treća knjiga predstavljaju probleme koji se pokušavaju riješiti u drugoj i četvrtoj knjizi. Problem načina na koji se priroda suprotstavlja čovjeku je usklađen s onim što je rečeno u drugoj knjizi o načinu na koji priroda surađuje s čovjekom. Upućivanje na ljudski i životinjski svijet u trećoj knjizi je ublaženo, barem djelomično, načinom na koji je društvo pčela predstavljeno u četvrtoj knjizi. Starac simbolizira pokušaj da se radom otklone prepreke koje priroda postavlja čovjeku, ali, u isto vrijeme, starac je primjer skladnog života s prirodom. Sigurno je da se svijet starca i svijet pčela međusobno ne isključuju, budući da oba

⁹⁴ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 204.

⁹⁵ Prevela: Ajla Ramić.

⁹⁶ Brooks OTIS, *Virgil. A Study in Civilized Poetry*, poglavlje V.

svijeta predstavljaju pozitivnu stranu života, ali i modele koje pjesnik prikazuje u daleku, utopijski horizont. Ipak, ovaj put se radi o utopiji u koju je moguće ulagati nadu. Dakle, starac predstavlja izuzetan primjer aktivnog života, u kojem je sposoban dominirati prirodom i ograničiti svoje pogreške, pokoriti otpor upornošću. Tako je starac simbol čitavog ideološkog sistema koji se prožima kroz *Georgike*.

Od stiha 251. u *Georgikama* Vergilije objašnjava da se pčele, kao i ljudi, mogu razboljeti i kako će to, onima koji se posvete uzgoju pčela, biti vrlo lako prepoznati na njihovim tijelima, ali i u samoj košnici, te da se potrude što prije ih izliječiti kako bi povratili zdravlje roja. Međutim, može se desiti i da ih potpuno uništi bolest za koju pčelar nije mogao pravovremeno naći lijek, te će, zbog toga, morati nabaviti novu lozu pčela. Vergilije kaže da će citirati izum vrijedan pamćenja jednog pastira iz Arkadije koji je iz krvi ubijenih bikova dobio nove pčele. Tako počinje priča o Aristeju, a pjesnik kaže da mu je namjera da ispriča sve od početka, prateći porijeklo fenomena i pružajući detaljne informacije o pomenutoj tehnici.

Bugonija je bila vrlo poznata i raširena praksa u davnim vremenima i pripisivala joj se velika važnost iako je sa znanstvenog aspekta pogrešna. Zapravo se porijeklo ovog postupka vodilo od Demokrita, koji o ovom fenomenu kaže da ga je detaljno proučio i o njemu se očitovao s predanošću, te se pobrinuo da pronađe uvjerljivo objašnjenje ovog fenomena, koji se očituje u ulozi Aristeja, te tako postaje realna stvar.

Prijedlog bugonije, ispričan na kraju knjige, u potpunosti je povjeren Cireni, Aristejevoj majki, koja sinu daje niz informacija putem kojih će savladati gadna posljedice nesreće koja ga je zadesila, a to je uništenje njegove košnice. Cirenin govor u potpunosti je sačinjen prema nesreći koja je zadesila njenog sina, s jednim ciljem da mu podigne duh, ne razmišljajući o onome što je učinio da ga stigne takva kazna. Grijesi koje je načinio protiv Euridike i Orfeja su zanemareni, više se ističe ono što Aristej mora uraditi kako bi oporavio svoj roj, a tako i poštovati obrede prema nimfama. To isto se vidi i u Protejevom govoru, u kojem se, umjesto da da značaj Euridiki, vidi poveznica između priče o Aristeju i priče o Orfeju.⁹⁷

Priča o Aristeju stoljećima je smatrana stranim dijelom tekstu, ali čitajući sadržaj odlomka može se vidjeti da nije tako. Vergilije pita Muze koji je bog stvorio ovakvu "umjetnost" i odakle potiče ova praksa koju ljudi koriste. Nakon toga daje odgovor i kaže da je pastir Aristej od velike važnosti. Aristej je predstavljen kao pastir, ali, ustvari je bio

⁹⁷ Howard JACOBSON, Aristaeus, Orpheus and the laudes Galli, u: *The American Journal of Philology*, ur. Joseph FARRELL, Baltimore, 1984., 283.

polubog, sin Apolona i nimfe Cirene, čak iako se u djelu nikada ne spominje u tom svojstvu. U djelu će mu trebati majkina pomoć da shvati razloge koji su uzrokovali smrt pčela i da ispravi ono što se dogodilo. Majka mu kaže da se posavjetuje s Protejem, koji uvodi priču o Orfeju.

Dva lika, Aristej i Orfej, slijede sličan put u mnogo čemu. Obojica bespomoćno svjedoče smrti nekoga ili nečega što im je važno, obojica se moraju suočiti s iskustvima da nadoknade izgubljeno, ali Aristej uspije u svojoj namjeri, a Orfej ostaje poražen. Obojicu ujedinjuje činjenica da su dva heroja, poznata po izumima i otkrićima koja su poboljšala život ljudi.

Prisutnost dva grčka mita u djelu kao što su *Georgike* nije beznačajna. Cilj je uspostaviti vezu između prošlosti i sadašnjosti u pokušaju oporavka antičkih vrlina. Ipak, postoji razlika između Orfeja i Aristeja. Orfej sebi za cilj postavlja uskrsnuće čovjeka, cilj koji dovodi u pitanje sve zakone prirode i poretka koji žele bogovi. S druge strane, Aristej, želi samo povratiti svoje pčele, a to je "znanstveno" moguća činjenica, i ono što se traži od njega je samo ispunjavanje svetog obreda kroz koji će se iskupiti i postići svoj cilj.⁹⁸ U stvarnosti su i testovi, kojima su njih dvojica podvrgnuti, različiti, a različiti su i grijesi za koje su krivi. Priča započinje Aristejevom greškom, koja uzrokuje Euridikin smrt, a Orfej, nesposoban podnijeti gubitak voljene žene, izaziva volju bogova i pristaje se podvrgnuti izazovu u kojem je od početka gubitnik. Aristej se mora pobrinuti za žrtvovanje životinja, a silazak u podzemlje koji se od njega traži, ne vodi ga u Had, kao što se događa nesretnom Orfeju, nego u morsko kraljevstvo gdje može računati na pomoć svoje majke. Orfej nema pomoć koja bi ga vodila, jedini vodič mu je njegova vjera koja ga veže za suprugu. U tome se vidi razlika između njih dvojice, budući da je Aristej pokazao da ne poštuje ljude, nego je dovoljna samo milost koja će ga spasiti, dok s druge strane Orfeju ništa ne može pomoći, čak ni njegova vjera.

Ono što je sigurno je, da ova priča o Aristeju i Orfeju nema samo ulogu ukrasa. Njeno tumačenje je projekcija savremene stvarnosti, odnosno bitka kod Akcija i krvavi sukobi koji su je obilježili. Euridika je simbol nevinih žrtvi, a Orfej je simbol nemogućnosti ostvarenja cilja kojeg su uspostavili bogovi.

Dva glavna lika i njihove priče se nadopunjuju i njihova historija predstavlja rimsko društvo u vrijeme u kojem pjesnik piše, te se u liku Aristeja vidi simbol Oktavijana, onog koji zahvaljujući milosti, koja ga veže za bogove, uspijeva osigurati veliku korist za čovječanstvo.

⁹⁸ Crescenzo FORMICOLA, *Da Orfeo a Lavinia*, Napoli, 2008., 76.

Istovremeno se i u liku Orfeja može vidjeti simbol Oktavijana, kojeg pjesnik opominje da ne griješi, kao što je to radio Orfej, i da uvijek bude svjestan svoje smrtnosti.

Nakon što je ispričao priču o Aristeju i Orfeju, Vergilije se odmah vraća na temu svoje pjesme i posvećuje se kraju knjige; odaje počast Oktavijanu i napušta mitološku pripovijest, vraćajući se na savremenost:

*Haec super arborum cultu pecorumque
canebam
et super arboribus, Caesar dum magnus ad
altum
fulminat Euphraten bello victorque volentes
per populos dat iura viamque adfectat
Olympo.*⁹⁹

*Tako sam gore pjevao o brizi polja i stada
i drveće, dok je veličanstveni Cezar harao u
ratu širokim Eufratom i kao pobjednik dao
prava ljudima koji su to željeli i krenuo put ka
nebesima.*¹⁰⁰

Mynors¹⁰¹ objašnjava da je od vremena Hesioda pjesnicima bilo uobičajeno da završavaju djela autobiografskim referencama, zbog želje da stave svoj pečat na upravo završeno djelo, a Vergilije je odlučio završiti *Georgike* pozivajući se na Oktavijana, a tek onda spominje sebe, stavljajući tako i pjesničko i političko djelo na isti nivo.

*Illo Vergilium me tempore dulcis alebat
Parthenope studiis florentem ignobilis oti,
carmina qui lusi pastorum audaxque
iuventa,
Tityre, te patulae cecini sub tegmine fagi.*¹⁰²

*Tada sam ja, Vergilije, kojeg je njegovala
slatka Partenope, bio sretan zbog potrage za
mirom neznatne slave, ja koji sam opjevao
mnoge pjesme o pastirima, odvažan za
mladost, pjevao o tebi, Titire, u sjeni bukve
koja se širi.*¹⁰³

Pjesnik završava djelo navodeći početak Bukolika, vjerojatno kako bi simbolično označio kraj pjesničke faze koja mora ustupiti mjesto nekom novom pjesničkom iskustvu.

⁹⁹ Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 234-236.

¹⁰⁰ Prevela: Ajla Ramić.

¹⁰¹ Roger Aubrey Baskerville MYNORS, *Virgil: Georgics*, 323-324.

¹⁰² Henry Rushton FAIRCLOUGH, *Virgil*, 236.

¹⁰³ Prevela: Ajla Ramić.

ZAKLJUČAK

Kao predmet istraživanja ovog rada bili su didaktički elementi u *Georgikama*, te njihove posljedice na život i razvoj. Iako je djelo sastavljeno od dubokih implikacija moralnih, političkih ali i religioznih, ipak je posvećeno odgojenom i pravednom narodu kojeg je Oktavijan želio voditi u bolje sutra vlastitim idejama. Kao jedna od glavnih tema je predstavljen rad, koji, iako ponekada mnogo težak, ipak potreban, donosi rezultate koji su potrebni za život.

Može se zaključiti da je Vergilije zasigurno i zasluženo napisao djelo dostojno da nosi titulu jednog od najvažnijih djela rimske književnosti, koje se čitalo u Rimskoj državi, ali se čita i danas. Djelo sadrži jasnu političku i ideološku poruku, koja se temelji na tradicionalnim vrijednostima sloge, mira, uravnoteženosti, marljivosti, religijske posvećenosti i patriotizma. Pjesnik izmjenjuje čisto didaktičke odlomke s drugim sentimentalnim, koji proizlaze iz dubine njegove duše, i mitološkim, plod njegove žarke mašte, što za rezultat ima vrlo živahno izlaganje. Elegancija izraza i izbrušenost heksametara, upletene epizode, birana igra živih i harmoničnih slika čine *Georgike* najsavršenijim djelom Vergilijevim. Dakle, sigurno je da Vergilije piše iz vlastitog iskustva i da su didaktički elementi predstavljeni lirskim slikanjem prirode i iz ljubavi prema istoj. Na taj način, Vergilije je u svom djelu čovječanstvu dao savjete korisne za život i preživljavanje, odnosno za opstanak, te zbog toga *Georgike* predstavljaju slavljenje poljoprivrednih aktivnosti i uzvisuje ljudske moralne i religiozne vrijednosti koje su povezane s obrađivanjem polja. Seljaci su uspjeli modifikovati prirodu i načiniti je plodnom, poštujući njene zakone, a rad im je donio dobročinstvo, slobodu, dostojanstvo i moralnost.

BIBLIOGRAFIJA

Izvori

1. FAIRCLOUGH, Rushton, Henry, *Virgil*, London, 1916.
2. KUZMIĆ, Martin, *Publije Vergilije Maron*, Zagreb, 1926.

Bibliografija

3. BUDIMIR, Milan – FLAŠAR, Miron, *Pregled rimske književnosti*, Beograd, 1978.
4. DE AGOSTINI, *Tutto, Letteratura latina*, Novara, 2007
5. DIVKOVIĆ, Mirko, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Beograd, 2006.
6. FLACCUS, Horatius, Quintus, *Satire i epistule*, preveo: Juraj ZGORELEC, Velika Gorica, 1998.
7. FORMICOLA, Crescenzo, *Da Orfeo a Lavinia*, Napoli, 2008.
8. MARO, Vergilius, Publius, *Djela P. Vergila Marona*, Zagreb, 1994.
9. MARON, Vergilije, Publije, *Georgike*, Beograd.
10. OTIS, Brooks, *Virgil. A Study in Civilized Poetry*, Oxford, 1963.
11. ŠREPEL, Milivoj, *Izbor iz Vergilijevih pjesama*, Zagreb, 1820.

Članci

12. BOŽIĆ Kisić, Milica i BOŽANIĆ, Snežana, II knjiga Vergilijevih „Georgika”: uvod, metrički prepev, komentari, u: *Filolog*, br. 14, preuzeto sa: <https://filolog.rs.ba/index.php?journal=filolog&page=article&op=view&path%5B%5D=89>.
13. FLAŠAR, Miron, Vergilije, naš savremenik, u: *Polja*, ur. Franja PETRINOVIĆ, Novi sad, 1984.
14. JACOBSON, Howard, Aristaeus, Orpheus and the laudes Galli, u: *The American Journal of Philology*, ur. Joseph FARRELL, Baltimore, 1984.,
15. KONSTANTINOVIĆ, Zoran, Didaktička književnost, u: *Rečnik književnih termina*, Beograd, 1985.
16. LA PENNA, Antonio, *Orazio e l'ideologia del Principato*, Torino, 1963
17. NINČEVIĆ, Marjan – HOSNI, Ino, Razvoj starorimskoga sustava odgoja i obrazovanja, u: *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, Zagreb, 2017.

18. SIDER, David, Didactic poetry: The Hellenistic invention of a pre-existing genre, u: *Hellenistic Studies at a Crossroads*, ur. Richard HUNTER - Antonios RENGAKOS - Evina SISTAKOU, Berlin, 2014

Internet izvori

19. <https://proleksis.lzmk.hr/17631/>
20. <https://filolog.rs.ba/index.php?journal=filolog&page=article&op=view&path%5B%5D=89>

SADRŽAJ

UVOD	3
1 DIDAKTIČKA KNJIŽEVNOST	4
2 VERGILIJE	8
2.1 <i>Poetika</i>	10
3 GEORGIKE.....	12
3.1 <i>Vergilije i Hesiod</i>	13
3.2 <i>Vergilije i Lukrecije</i>	14
3.3 <i>Kompozicija djela</i>	15
4 PODJELA KNJIGA I DIDAKTIČKI ELEMENTI U NJIMA	16
4.1 <i>Prva knjiga ili o ratarstvu</i>	16
4.2 <i>Druga knjiga ili o drveću</i>	20
4.3 <i>Treća knjiga ili o stočarstvu</i>	26
4.4 <i>Četvrta knjiga ili o pčelarstvu</i>	29
ZAKLJUČAK.....	36
BIBLIOGRAFIJA.....	37